

Vlašínová, Vlasta

Poválečná léta (1945-1965)

In: Vlašínová, Vlasta. *Česká recepcce V.G. Korolenka : příspěvek k dějinám českého překladu*. Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1975, pp. 81-121

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121078>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

V. KAPITOLA

POVÁLEČNÁ LÉTA

(1945–1965)

Po druhé světové válce probíhá v české literatuře ideologické třídění, střetá se tu filosofie materialistická s existenciální, přičemž první, po děsivých zkušenostech válečných, svým optimismem a revolučností strhává většinu literárních tvůrců na svou stranu. Generace vstupující do literatury po roce 1945 se bohatě slohově diferencuje a konstituuje se v různých uměleckých směrech. Mnozí z vynikajících českých spisovatelů za války zemřeli nebo zahynuli ve věznicích a koncentračních táborech, jiní se nuceně odmlčeli. Ti, kteří se zkompromitovali svou tvorbou za protektorátu, nemohli přejít do literatury po osvobození. To znamená tedy, že od roku 1945 se znovu formuje česká literatura, v jejímž čele se ocitají doleva orientovaní spisovatelé: Nezval, Neumann, Halas, Biebl, Olbracht, Majerová, Pujmanová, Drda. Tenkým praménkem přesahuje z okupace ještě meditativní poezie (Kolářova, Bednářova a jiných), ale první housle patří poezii vlastenecké a pateticky nadnesené (Holanově, Nezvalově). Psychologická próza s potlačenou dějovostí v poválečných letech přežívá, ale postupně uvolňuje místo próze fabulační (Říhově, Řezáčově, Pujmanové a jiných).

Jazykové a slohové výboje předválečné umělecké prózy, reprezentované ve svém hlavním směřování dílem Karla Čapka na jedné straně a Vladislava Vančury na straně druhé, se stávají východiskem pro novou literaturu. Je to výrazná snaha překonat klasickou objektivitu vyprávění vytvořením vypravěče, který svérázně a subjektivně hodnotí skutečnost. Proto vzrůstá kvantita skazového vyprávění a do literatury širokým proudem proniká mluvená řeč. Stylistická diferenciacie jazyka ve skazové formě nabývá zvláštní důležitosti, protože určuje vypravěče (a také ostatní postavy) sociálně, třídně, profesionálně a charakterově. Vedle skazu však trvá autorské vyprávění, které vždy tíhlo k objektivitě: ale i to se nyní subjektivizuje tím, že se v něm stále více uplatňuje nevlastní přímá řeč a polopřímá řeč, tj. přechodné stupně mezi pásmem autorským a pásmem postav, které v různém poměru mísí subjektivní i objektivní elementy. Bohatě se využívá

vnitřní monolog jako prostředek k psychologické analýze postav a i ten se uvnitř dialogizuje.

Důraz, který klade moderní česká próza na bezprostřední projev vypravěče i postav, se promítá v jazykové oblasti jako sblížování literárního jazyka a mluvené řeči. Ve slovní zásobě to znamená pronikání hovorových lexikálních prostředků do autorského pásma a nápadné zabarvování pásma postav výrazy slangovými, žargonovými a nářečními. Literární syntax se sblížuje s mluvenou větou stavbou tím, že dává přednost souřadnému přiřazování vět podle zákonů asociativních před řazením na základě logickém. Pro svou přehlednost, lapidárnost a dramaticčnost se uplatňují holé nebo nepatrně rozvitě věty. Velmi frekventované jsou volně připojené větné členy, zvýrazňující detail a zvyšující bezprostřednost vyprávění.

Umělecký jazyk je v tomto období lexikálně bohatý, neobyčejně je v něm rozvinuta synonymičnost a obraznost vyjádření, je stylisticky rozrůzněný, slohové roviny se v něm protínají a kříží. — Filmová technika střihu a kontrastu, uplatňovaná v kompoziční i slohové výstavbě moderní prózy, se projevuje větší členitostí uměleckého textu v užším i širším smyslu. Naproti tomu technika prolinání, vystihující kontinuitu a rozbíjející tzv. epický čas (splývání přítomnosti, minulosti i budoucnosti) se projevuje tendencí k velkým, formálně nečleněným celkům.

Hlad po světové literatuře se po válce projevil živelným překládáním děl klasických i současných, a to především z angličtiny, ruštiny a francouzštiny. Překládá se neplánovitě podle dostupnosti originálů a pohotovosti překladatelů. V té době (zvláště po Únoru 1948) vznikají u nás neobyčejně příznivé podmínky pro přijetí a šíření ruské literatury, především proto, že byl o ni spontánní zájem ve všech vrstvách obyvatelstva, že zavedením ruštiny jako povinného předmětu na všech typech škol vznikla značná potřeba ruské četby pro mládež, že proti předcházejícím obdobím byly větší možnosti přímých kulturních styků s Ruskem a že tu byla stálá hmotná i mravní podpora státní. Přesto však překladová literatura z ruštiny, běloruštiny a ukrajinštiny nebyla v tomto období na té výši, jak by se dalo vzhledem k optimálním vnějším podmínkám předpokládat. Po válce zbylo jen málo dobrých a erudovaných překladatelů z ruštiny, a i ti postupně umírali (Bohumil Mathesius, Josef Hora, Petr Kříčka, Emanuel Frynta.) Zanechali tu však své dědictví a zvýšenou náročnost na umělecký překlad. Ale novou překladatelskou generaci bylo nutno teprve v jejich duchu vychovat. Velká poptávka po ruské a sovětské literatuře vyvolávala leckdy povrchní překladatelskou práci a nutila vydavatele k využívání i zastaralých překladů (Peliškových, Minaříkových, Teskové, Táborského aj.). Ústřední řízení ediční činnosti mělo kromě svých předností, jako bylo soustředění sil a prostředků k větším vydavatelským a překladatelským podnikům, i stinné stránky, a to monopolizaci některých nakladatelství a výsadní právo některých překladatelů při malých možnostech k rozvinutí svérázných překladatelských koncepcí. Dvoji různý překlad téhož díla tehdy knižně téměř nevycházel, překladatelé pracující pro ústřední nakladatelství byli prakticky bez konkurence a nedostatek soutěže pak vedl ke snížení umělecké náročnosti. Dobré jméno literatury překládané z ruštiny kromě toho postupně poškozoval nekritický výběr titulů bez ohledu na jejich literární hodnotu a na skutečnou jejich potřebu v našem prostředí. Mnohá díla překládaná na rozhraní čtyřicátých a padesátých let byla poplatná své době a brzy beznadějně upadla v zapomnutí. A jiná díla, která mohla ve své době zapůsobit a přispět k umělecké

prestíží sovětské literatury (básnické sbírky Anny Achmatovové, Mariny Cvětajevové, prózy i verše Borise Pasternaka aj.), naše neprozíravá kulturní politika potlačovala, tak že jejich opožděná vydání v šedesátých letech nebyla již v českém literárním kontextu vnímána jako umělecky inspirativní.

Bezprostředně po světové válce, asi do roku 1948, měla překladová literatura z ruštiny těžiště v denním a týdenním tisku¹⁷⁵ a tím byl již předem omezován rozsah překládaných prací: většinou to byly črty, povídky, pohádky, bajky, fejetony, básně; z novel, románů a cestopisů se objevovaly jen části. Knižně vycházely v té době většinou drobné práce, určené dětem a školní mládeži, nebo sborníky a výběry z větších celků¹⁷⁶. Teprve od roku 1948 se ediční praxe mění ve prospěch románů, povídkových cyklů, básnických sbírek a divadelních her.

Knižně vydávala zpočátku překlady z ruštiny celá řada stranických, zájmových i soukromých nakladatelství¹⁷⁷, po roce 1948 však výsadní vydavatelské právo na ruskou a sovětskou literaturu získala Svoboda. Zde vycházely ve velkých nákladech a v dobrých překladech Kříčkových, Fischerových, Horových aj. obsáhlé výběry z díla významných ruských autorů (Puškina, Gogola, Suchovo-Kobylyna, Leskova, Čechova, Lermontova atd.) v redakci Bohumila Mathesia, Emanuela Frynty aj. Levnými edicemi sovětských románů a dobrodružně četby získávalo čtenáře nakladatelství Svět sovětů, který vedle titulů pomíjivé ceny vydalo i propracované novely Alexeje Tolstého, Konstantina Paustovského a Alexandra Grina. Část péče o vydávání překladové literatury z ruštiny převzal vedle Svobody i Československý spisovatel, který větší pozornost věnoval klasikům 19. století. Výběrem překládaných prací a úpravou předčily edice Československého spisovatele mnohá vydání Svobody, i když umělecká úroveň překladů byla většinou jen průměrná. Vyšla zde např. souborně díla A. N. Ostrovského, A. P. Čechova, M. J. Saltykova, A. S. Serafimoviče, I. S. Turgeněva a řada výběrů u nás málo známých teoretických statí o literatuře od Gogola, Gercena, Bělinského, Černyševského a Dobroljubova.

Překlady ruských a sovětských divadelních her byly v poválečných letech velmi početné, ale v československé knižní produkci je z nich zachycena jen malá část, protože vycházely většinou jen v cyklostylovaných vydáních pro potřebu jednotlivých divadel, později je rozmnožovalo Divadelní a literární jednatelství. Knižně vycházela ruská a sovětská dramatická tvorba v Orbisu a v Umění lidu, v ostatních nakladatelstvích jen sporadicky¹⁷⁸. Naše poválečná recepce ruské a sovětské dramatiky by byla zajímavým tématem pro samostatnou práci a měla by se jí včas věnovat pozornost než rukopisné a strojopisné překlady zapadnou v archivech divadel nebo se poztrácejí.

Do poloviny padesátých let je těžiště skutečných hodnot spíše v dílech ruských klasiků než soudobých sovětských autorů. Po roce 1956, kdy v české původní literatuře dochází k tematickému i tvárnému oživení, ztrácejí mnohá neuváženě překládaná sovětská díla pro svou námětovou i formální jednotvárnost kredit u českého náročnějšího čtenáře, jehož zájem se nyní obrací k autorům desátých a dvacátých let tohoto století, k Pasternakovi, Achmatovové, Zamjatinovi, Bělému, Jeseninovi, k futuristovi Majakovskému, k Babelovi, Chlebnikovovi. Pozornost budí i nová vlna v sovětské poezii a próze, představovaná Solouchinem, Jevtušenkem, Vozněnským, Kuzněcovem, Kazakevičem, Solženicynem a jinými.

V období, jehož hlavní vývojové tendence jsem se zde pokusila naznačit, dochází znovu ocenění Korolenkova povídková tvorba. Česká kritika ho po třiceti letech rehabilituje jako umělce (za první republiky klesl na spisovatele druhého řádu a na „pouhého“ publicistu), staví ho do vývojové linie vedle Lva Tolstého a Antona Čechova, v jeho humanismu a lidové moudrosti vidí příbuznost s Gottfriedem Kellerem, v dobrodružnosti jeho námětů a napínavém podání nachází podobu s povídkářem Jackem Londonem.

Zájem o Korolenka byl hned po válce značný, ale zintenzívněl ještě kolem jubilejního roku 1953. Ke stému výročí spisovatelových narozenin vycházely jednotlivé překlady jeho povídek v novinách a časopisech, vyšel reprezentativní jednosvazkový výbor z jeho díla, byly publikovány delší články a studie o něm. Až do konce padesátých let se udržel tento zájem o něho, pravidelně se objevovaly v tisku zprávy o nových překladech a o sovětských pracích o něm.

V Korolenkově osobnosti se zdůrazňoval demokratismus a bojovnost. Jeho složitý vztah k socialismu, k materialistické filosofii a k revolucím se buď přecházel mlčením nebo se retušoval. Pokud se někteří čeští kritikové zmiňovali o jeho politických a filosofických názorech, pak stroze odmítali „jeho příliš idealistické a důvěřivé stanovisko k liberalistické demokracii“ a vytýkali mu „nepochopení pro třídní boj a historickou úlohu proletariátu“.

S tvárným rozbořem jeho prací se až do konce padesátých let téměř nesetkáme, většina kritiků a recenzentů se spokojuje s popisem syžetu a s ideovým výkladem. Jeho tvůrčí metoda, ač neprozkoumána, je paušálně prohlašována za realistickou, což je v dané situaci nutno chápat jako doporučení jeho umělecké kvality. Takové obecné soudy o realismu Korolenkovy tvorby najdeme např. v pracích Paškové, Vovsové, Bubly a Neveršilové. Jedině Soldanův doslov¹⁷⁹ k Sibiřským povídkám přinesl náznak rozboru vnitřní struktury Korolenkových novel, ukázal na kompoziční osnovu dvojího děje – vypravěčova a hrdinova –, spojující „tradiční romantické prvky s lehkým reportážním záznamem“. Ale (přesto!) Soldan nekonstatoval svébytnost Korolenkovy tvůrčí metody, naopak, shodně s ostatními kritiky, prohlašoval Korolenka za „typického realistu“ a jeho povídky za „klasickou ukázkou ruského realismu“. Pod touto stereotypní etiketou byli ostatně tehdy představováni českému čtenářstvu mnozí ruští spisovatelé nejrůznějších typů, Garšin i Lermontov, Čechov i Krylov.

Z hlasů české kritiky tohoto období lze vyčíst, čím Korolenko u nás působil: především svým sugestivním vypravěčským uměním, svým humanismem a zaujetím pro spravedlnost. Spisovatel T. Svatopluk pod dojmem Korolenkovy knihy Lidé a sníh napsal: „Uvědomil jsem si, čeho je člověku především třeba, aby se mohl stát spisovatelem. (...) Je to zápal pro věc práva, spravedlnosti, svobody, lidskosti (...), který dává peru sílu přesvědčivosti a pravdivosti.“ „Jestliže se lidé nad četbou dojmají k slzám, anebo se zalýkají smichem, hluboce stržení, uchvácení, otřesení citem, pak zaplať pámbu za takové dílo, i když nemá zrovna náležitě stríženou formu. A čert vezmi dílo s touto náležitě stríženou »frizurou«, jestliže je to současně bezbarvá a bezkrvá záležitost, suchopár“¹⁸⁰.

Čeští překladaelé kritikové i čtenáři se vracejí ke Korolenkovi ne z povinné úcty, jako k představiteli klasické ruské literatury, ale ze zájmu, zaujati silou jeho slova.

Bezprostředně po druhé světové válce vešel V. G. Korolenko do vědomí nové české generace jako zobrazitel archaické Rusi, nevzdělané, pověřivé a polodivoké. Tak ho uvedli dva překladatelé Petr Denk a Josef Sedláček povídkami *Les šumí* a *Zatmění slunce*.

LES ŠUMÍ (*Les šumit*). Sedláček přeložil jen první část poleské legendy *Les šumí*¹⁸¹, v níž dominuje postava starého hajného, člověka vpravdě přírodního, žijícího v souladu se surovým životem pralesa. Sedláčkův překlad vyšel jako torzo, protože byl otištěn v denním tisku, který tehdy zápasil s nedostatkem papíru a uveřejňoval často delší práce ve zkrácené podobě. Srovnáván po jazykové i umělecké stránce s dřívějšími českými překlady, obstál by Sedláček snad vedle Anežky Pachmajerové, J. B. Koppové nebo moravského anonyma X. Y., ne však již vedle A. G. Stína-Vrzala z počátku 20. století. V literární situaci po druhé světové válce působí anachronicky, zvláště po úspěších Mathesiovy překladatelské školy třicátých let. Zkušenosti a výsledky předcházející generace v původní i překladatelské tvorbě se projevíly po roce 1945 dosti výrazně, aby mohly ovlivnit kritéria pro posuzované úrovně překladu. Ve srovnání s překladem téže povídky od Boženy Pažoutové z následujícího roku 1947 vystoupí zřetelně podprůměrnost překladu Sedláčkova. Má sice jistou řemeslnou úroveň, ale nic nad to, překládá Korolenkovo dílo pasívně jako kterýkoli jiný neumělecký cizojazyčný text, kdežto Božena Pažoutová ke Korolenkově povídce přistupuje jako k artefaktu, který je nutno nejen přeložit, ale i přebásnit. A tato umělecká inspirace Sedláčkovi chybí.

To je patrné již ve výběru slov a frazeologii Sedláčkova překladu, jimiž nevystihuje prostou a přece poetickou dikci Korolenkovu. Mnohé obrazné vyjádření je v Sedláčkově překladu setřeno tím, že místo slova zvláštního používá obecného, místo personifikace přírody pouhého jejího popisu, neotřelý frazeologický obrat doslovnou translací zbavuje estetické účinnosti. Překladatel se dává svést česko-ruskou lexikální homonymitou k chybnému překladu nebo k posunu významu. I ve tvoření slov a ve větné stavbě podléhá Sedláček ruské předloze. Při jeho malé invenci nás ovšem nepřekvapuje necitlivost v oblasti slohové: tak například v překladu stírá iluzi skutečného mluveného projevu s volně navazujícími větnými členy, s exklamacemi, s občasným vyšinutím z vazby, zámlkami nebo odbočením a novým navázáním pomocí ukazovacích zájmen nebo příslovcí (. . . a ten, . . . a tam, . . . tak to právě — apod.). Nevystihuje citový vztah postav, například mladý lovec-vypravěč má k přestárlému hajnému sympatie, rád s ním hovoří; Pažoutová tento vztah vystihla už v pozdravu a oslovení (s určitou překladatelskou licencí), Sedláček však ne, — překládá suše, tvrdě [97]. Jedinou předností Sedláčkova překladu je přesné zachování větného i textového členění, na rozdíl od Pažoutové, která v tomto ohledu zachází s originálem po svém: ve větném členění směřuje k uvolňování, dlouhá souvětí člení v kratší samostatné věty a naopak v textovém členění v širším smyslu pro-

[97] — Здравствуй, дед.
Buď zdráv, děde.
Pozdrav Pámბúh, дэдечку!

Cc 2/57
Sd
Paž 73

jevuje tendenci k větší sevřenosti než je v originálu, několik odstavců předlohy stahuje v jeden odstavec překladu. Tento postup Pažoutové vyplývá z jejího celkového přístupu k překládanému dílu – podrobněji si ho všimneme ve zvláštní kapitole. Sedláčkův vztah k originálu neprozrazuje nějaký zvláštní záměr, je spíš projevem jeho pasivního poměru k umělecké předloze.

ZATMĚNÍ SLUNCE (Na zatmení). Zatmění slunce v překladu Petra Denka bylo vůbec prvním překladem z Korolenka po druhé světové válce¹⁸². Povídka vyšla jako dětská četba s ilustracemi Rudolfa Prokopa roku 1946. V. G. Korolenko tento žánrový obrázek napsal roku 1887, kdy zajel do městečka Jurjeva nedaleko Kostromy pozorovat zatmění slunce. Obrázek vyšel ještě téhož roku v časopise *Russkije vedomosti*. Po pěti letech byl přepracován a zařazen do druhého dílu Korolenkových črt a povídek¹⁸³. Odtud překládali čeští překladatelé. První překladatelkou byla Běla Holubová¹⁸⁴, která povídku uveřejnila již v roce 1916. Potom ji v roce 1922 přeložil a vydal knižně František Šifter¹⁸⁵. Vzápětí ji zařadil A. G. Stín (Vrzal) do čtvrtého svazku *Spisů V. G. Korolenka*¹⁸⁶. Denkův překlad je tedy čtvrtý v pořadí.

Již na první pohled je tento překlad volnější ve větné stavbě i v textovém členění než originál a než překlad Stínův. Místo sevřených hypotaktických souvětí má Denk souvětí parataktická [98a, b], delší souvětí člení v řadu samostatných kratších vět [99]. Přechodníkové vazby, naznačující souvztažnost dějů, buď nahrazuje jinými prostředky [100] nebo vztažnost dějů pomíjí [101]. V souvislosti s otevřenou větnou stavbou, s osamostatňováním jednotlivých částí souvětí, je také intonační linie v Denkově překladu členitější než v originálu.

Členění textu v širším smyslu je v Denkově překladu větší než v originálu, je nápadné zvláště ve vypravěčském pásmu, kde jsou delší odstavce zpravidla rozděleny do 2–3 kratších. Tendenci k větší členitosti textu v užším smyslu jsme konstatovali již v překladu Šifterově, Denk však zasahuje do originálu v tomto smyslu mnohem pronikavěji; snad záměrně, protože jeho překlad Korolenkova obrázku byl určen dětskému čtenáři.

- [98a] Она появилась на юге и точно громадное покрывало (.), обмахнув все небесное пространство, укутала нас и (.)
 Cc 3/80
 Objevila se na jihu jako obrovská příkrývka (.), zastřela celý nebeský prostor, zahalila nás a ...
 D 32
- [98b] Вглядевшись, в свою очередь, я различаю ..
 Cc 3/70
 I já jsem se zahleděl a rozeznávám ...
 D 7–8
- [99] С нее кинуты жидкие мостики, и ее качает ветром, причем мостики жалобно скрипят, визжат и стонут.
 Cc 3/70
 S parníku jsou spuštěny slabé můstky. Vítr jimi pohybuje a můstky žalostně skřípou, vrzají a sténají.
 D 6–7
- [100] .. начинает креститься механически, сохраняя в лице все то же испуганно-просительное выражение.
 Cc 3/79
 (...) začíná se křížovat s týmž ustrašeným výrazem ve tváři.
 D 31
- [101] Старик-немец несет инструменты, с угрюмым и недовольным видом поглядывая на облака.
 Cc 3/77
 Stařec cizinec nese přístroje a zachmuřeným, nespokojeným pohledem se dívá na mraky.
 D 26

Jazyk překladu je živý, nejsou v něm zastaralé vazby a tvary, ani knižní slovosled jako u A. G. Stína. Poměrně dobrým výběrem slov a frazeologických obrátů předčí Denk i překlad Šifterův, který byl (jak jsme si dříve všimli) v lexikální oblasti poznamenán rusismy [102]. Lidová mluva v pásmu postav není zachycena, tak jako ostatně i ve všech překladech předešlých, někde dokonce je starší překlad Stínův lepší, protože lidovost alespoň tu a tam naznačuje lidovým expresivním slovíčkem nebo idiomem [103a, b]. U Denka překvapují některé významové nepřesnosti a dokonce i věcné chyby, podobné chybám Šifterovým před čtvrt stoletím [104a, b]. Zdá se, že Denk se opíral o Šifterův překlad a místy se jím dal svést na nesprávnou cestu; jeho závislost na starším překladu se zdají potvrzovat i shody v celých pasážích, které nemohou být náhodné [105].

Ve srovnání s originálem je Denkův překlad poněkud zjednodušen, zba-ven cizích slov a zkrácen; jeho vynechávky nepostihují obsah a smysl po- vídky, jen ji zkracují v popisných partiích. Snad i tyto zásahy vyplývaly ze snahy přizpůsobit četbu dětem. Příklad jako celek přináší relativně živou interpretaci ruského textu, avšak bez uměleckého a stylistického ztvárnění. Ve srovnání s jinými, kvalitnějšími překlady tohoto období, jak ještě uvi- díme, působí Denkův převod jako slabý a stylisticky i jazykově zastaralý.

-
[102] Jaká je pohoda?	Š 69
Jaké je počasí?	D 5
Zdravstvuj, Grišo!	Š 75
Buď zdrav, Grišo!	D 17
... ptám se, citě, že nyní už je možno mluvit, bez dřívější napjaté nelehkosti.	Š 87
... ptám se, neboť cítím, že teď už mohu mluvit svobodně.	D 36
[103a] Батюшки-светы!	Cc 3/72
Batuška — světla!	Š 73
Pro pána krále!	S 216
Báťuškové — světla.	D 10
[103b] Сдвинется на сторону — и шабаш.	Cc 3/82
Odtáhne se na stranu — a dost.	Š 87
Stáhne se na stranu — a basta!	S 228
Odtáhne a dost.	D 36
[104a] .. а кто даже вскрикивает и стонет, точно от сильной боли.	Cc 3/79
... a kdosi dokonce vykřikuje jako v těžké nemoci.	D 32
(= vykřikuje a sténá jako pronikavou bolestí)	
[104b] фабричный-человек тертый.	Cc 3/74
Tovární dělník je na rozpacích...	D 18
(= Dělník se vyzná v tlačenici.)	
[105] Shody Denkova překladu s Šifterovým např.:
Slunce září čím dál tím silněji. (Celý odstavec)	Š 88, D 39–40
Jdu hlouběji do ulic, sousedících s náměstím... atd.	Š 79, D 23–24
Den začíná hodně blednout. (Celý odstavec)	Š 84, D 32

První výbor z Korolenkova díla po druhé světové válce připravila a přeložila Božena Pažoutová roku 1947 pod názvem POVÍDKY¹⁸⁷. Výbor obsahoval povídky V noci, Starý zvoník, Sen ubohého Makara, Les šumí, Zabiják, Mráz, Světélka, Stíny a Pověst o Florovi; poslední dvě nebyly do té doby ještě u nás přeloženy. Téhož roku vyšel časopisecky anonymně Starý zvoník¹⁸⁸ a Les šumí¹⁸⁹; totožnost textu s knižním vydáním Pažoutové svědčí nesporně o jejím autorství. Překlady Koněrzovy, Stínovy, Šifterovy aj. již zastaraly, bylo skutečně zapotřebí převést Korolenka do češtiny znovu.

Rozborem několika povídek z výboru Boženy Pažoutové se pokusím ukázat, jak se překladatelka zhostila svého úkolu. K rozboru jsem zvolila tři povídky, na nichž již zkoušeli své síly jiní překladatelé (Zabiják, Starý zvoník, Sen ubohého Makara) a dvě, které doposud tlumočila do češtiny jediná Pažoutová a které jsou stylisticky značně náročné (Stíny a Pověst o Florovi).

Povídka ZABIJÁK je jednou z nejstarších Korolenkových literárních prací, vznikla ještě v jakutské Amze roku 1882. K oběma hlavním postavám, Zabijáku a Bezrukému, posloužili jako model skuteční zločinci, s nimiž se Korolenko seznámil za svého sibiřského vyhnanství. Povídka byla tajně poslána do časopisu Russkaja mysl, ale nebyla otištěna. Teprve po Korolenkově návratu z vyhnanství ji otiskl Russkij vestnik roku 1885, a odtud byla pak mnohokrát přetiskována.

U nás ji poprvé přeložil Josef Koněrza roku 1895, po něm A. G. Stín roku 1909. Od té doby prošel český jazyk dlouhým vývojem, který se ovšem projevil i v novém překladu Pažoutové. Překladatelka přistoupila k práci poučená moderní českou beletrií. Její jazyk je ve srovnání s Koněrzou nebo Stínem živější a výraznější především ve slovní zásobě. Ve stylistické rovině znamená značný pokrok, přímá řeč je vedena hovorovým jazykem s častými deiktickými zájmeny, emocionálními částicemi, hovorovými obraty [106] a tím se odlišuje od vypravěčova spisovného jazyka; u Koněrzy i Stína byl základním materiálem pro obě oblasti (postav i vypravěče) spisovný jazyk. Ale přesto není překlad Pažoutové ještě stylisticky ekvivalentní originálu. Korolenko totiž v hovorové rovině ponechává pouze řeč úředníků, inteligentů (Proskurova, Ivanoviče, Bezrylova aj.), ostatní postavy (vozkové, sedláci, tuláci) mluví lidovým jazykem, bohatým dialektismy ve slovníku i frazeologii [107]. Pažoutová však překládá i lidovou řeč hovorovým jazykem [108], lidovost naznačuje pouze v některých rčeních a příslovcích

[106] „Hrom aby do vás, s vašimi žerty! Je to ale protiva!“
„Co zas máte za lubem, chcete ho zavřít, ne?“

Paž₁ 130

„Takhle to máte vždycky. Samé kompromisy, všude kompromisy...“

Paž₁ 131

Co tomu říkáte? Vždyť to je... to je – ano – konec konců nemorální...“

Paž₁ 134

[107] мотри, пошто суешься, больно охоч, вишь, теперича, жиган, промежду себя мекаем, мол, ежели, коли, супротив начальства и др.

[108] — Мотри и ты, убивец.. Не в свое дело пошто суешься?

Cs 1/77

[109a, b]. Lidových prostředků fonetických ani tvaroslovných nevyužívá.

Ve srovnání s Korolenkovým textem jsou v překladu Pažoutové i syntaktické rozdíly. V originálu se pásmo postav liší od pásma vypravěčského volnou syntaktickou vazbou, častějším používáním nominativních vět a elipsami. Syntakticky sevřené vypravěčské pásmo se pak uvnitř diferencuje na pasáže klidné, popisné a tedy také syntakticky sevřenější, a na pasáže vzrušené, připravující dramatické vrcholy, syntakticky uvolněnější. Pažoutová směřuje v celém vypravěčském pásmu k uvolnění větné vazby, tj. odstraňuje participiální, přechodníkové a infinitivní vazby, hypotaxi mění v parataxi [110], někdy uvolněné části souvětí osamostatňuje i graficky ukončenou pauzou, velkým písmenem [111]. Tímto zásahem se celé vypravěčské pásmo u Pažoutové stává hybnější než v originálu. V pásmu postav, tj. v přímé a polopřímé řeči, je Pažoutová zdánlivě věrnější překladatelkou než Koněřza nebo Stín; často totiž zachovává neslovesné věty, jmenné věty, bezespoječné navazování vět v souvětí, elipsy [112]. Všechny tyto rysy, typické pro ruskou mluvenou řeč, ale emocionálně téměř bezpříznakové, dávají české promluvě vzrušený, dramatický ráz. Tak Pažoutová, ač v tomto pásmu formálně věrně sleduje originál, odchyluje se od něho emocionálností, dramatičností promluvy postav, eliptickým, nominálním a bezespoječným vyjadřováním zdůrazňuje zrušení mluvčího. Uvolňování větné stavby i volba větných typů se projevuje v intonační linii překladu, která je rozvlněná, mnohovorcholová, s příkrými kadencemi v jednotlivých úsecích [113].

„Ty se také měj na pozoru, Zabijáku. Co se mícháš do cizích záležitostí?“

Paž₁ 102

[109a] .. а уж дальше съест тебя бука, как пить даст. Cc 1/95

(..) ale tam dál tě bubák slupne jako malinu. Paž₁ 124

[109b] Знаешь, пословица говорится: „скоро, да не споро“.. Cc 1/75

Viš, co říká přísloví: Práce kvapná málo platná...

Paž₁ 99

[110] Проскуров сначала посматривал на часы, сличая расстояние, но по временам тревожно озираясь назад. Cc 1/102

Proskurov nejdříve pořád pokukoval po hodinkách a srovnával vzdálenost; chvílemi se rozčileně, nervosně ohlížel nazpět. Paž₁ 132

[111] Вот и стал я жить на заимке — работником не работником, так, живу, настоящего дела не знаю. Cc 1/84

Zůstal jsem tedy na samotě. Čeledín nečeledín — tak si žiji, a jak se věci vlastně mají, nechápu. Paž₁ 110

[112] Ведь ехать-то мимо Чортова лога придется, место глухое, народец аховый.. Хоть свету дождитесь. Cc 1/74

Vždyť se musí jet kolem Ďáblovy rokle — opuštěné místo, lidé všeho schopní... Počkejte aspoň do svítání! Paž₁ 97

[113] Встал я, гляжу: мается он.. хотел было подняться, не смог.

Vstal jsem, koukám — svíjí se. Chtěl se zvednout — nedokázal to.

Paž₁ 141

Srovnejme s Koněřzovým překladem:

Vstanu a dívám se: on se svíjí, ... chce povstat — ale nemůže.

Kz 69

STARÝ ZVONÍK patří k povídkám, které u nás byly často překládány, mimo jiné Wagnerem (1891), Moudrým (1891), Koppovou (1894), Stínem-Vrzalem (1905). Překlad Pažoutové psaný živým, moderním uměleckým jazykem, je v pořadí čtrnáctý¹⁹⁰. Ve vypravěčském pásmu překladatelka do značné míry zachovává sloh i větnou stavbu originálu; ve shodě s ním volí výrazy poetické a neobvyklé, aby jimi vyjádřila velebnou velikonoční náladu [114a, b], neruší šmahem dlouhá souvětí a nenahrazuje participiální vazby vedlejšími nebo samostatnými větami – jako např. v povídce Zabiják –, ale ponechává je všude tam, kde podporují splyvavou intonační linii textu [115]. Pásmo postav se od vypravěčského pásmu stylisticky odlišuje, ale z lidového jazyka je transponuje do hovorového [116]. Na rozdíl od dřívějších překladatelů (Friče, Moudrého, Stína, Pelíška) nevyužívá Pažoutová rusismů jako koloritních prvků, neboť jí jde zřejmě o vystižení spíše obecného než národně specifického [117], její pozornost se nezaměřila na etnografický popis prostředí, ale na osud ušlápnutého lidského jedince.

Kromě uvedeného stylistického posunutí v promluvách lidových postav se Pažoutová odchyluje od Korolenkova textu ještě v lexikální oblasti velkou frekvencí deminutiv [118a, b] což dává povídce mírně sentimentální zabarvení. Odlišuje se od originálu i v textovém členění odstraňováním pauz a spojováním odstavců ve větší celky; to působí rušivě tam, kde pauzy mají svou uměleckou hodnotu a významovou funkci – platí to především o závěru povídky. Kromě starého překladu J. B. Koppové z roku 1894 se s tímto překladem Pažoutové nemůže rovnat žádný ze starších českých překladů.

Povídka SEN UBOHÉHO MAKARA napsaná rovněž v jakutském vyhnanství a uveřejněná teprve roku 1885, se překládala do češtiny méně než obě velikonoční povídky (Starý zvoník a Velikonoční noc), ale přesto i zde má Pažoutová několik předchůdců: Baušovou (1894), Wagnera (1891), Stína (1909).

-
- [114a] Lehká mlha zaplavuje volná prostranství stříbřitě lazurným oparem... Špička zvonice tone v blankytu... Paž₁ 88
- [114b] Hlahol zvonů... vznášel se vzhůru k hvězdné obloze. Zvuky se chvěly, linuly... plny vřelé lásky... Paž 42
- [115] Он присел на скамейку и, слушая стихающий гул расколыхавшейся меди, глубоко задумался. О чем? Псс 3/140
Usedl na lavičku, a naslouchaje utichajícímu zvuku rozhoupané mědi, hluboce se zamyslel. Nad čím? Paž₁ 41
- [116] Ась? Господи! Неужто я вправду заснул? Не было еще экаго сраму! Псс 3/140
Co? Pane Bože! Copak opravdu usnul? Takovou ostudu si ještě neudělal! Paž₁ 42
- [117] Místo „tropar“ – chvalozpěv, místo „vozglasy“ – modlitby, místo „djaček“ – kostelník, místo „pop“ – kněz, místo „ikony“ – obrazy, místo „molodica“ – panenka, ačkoli některé výrazy sám Korolenko označoval jako koloritní.
- [118a] .. что он в мире один, как старый пень... Псс 3/143
(...) že je na světě samotinký jako starý strom... Paž₁ 43
(= sám jak starý pařez)
- [118b] мать = maticka, ворота = vrátka, село = vesnička, хаты = chaloupky, тихо = tichounce ap.

I v této povídce je hlavní překladatelčinou předností výrazný a bohatý jazyk, jímž stojí na úrovni soudobé české beletrie. Základním jazykovým materiálem je spisovná čeština, pásmo postav se však odlišuje od pásma vypravěčského hovorovými prvky ve slovníku a frazeologii [119]. Jako předcházející dva překlady, ani tento nezachycuje lidovost promluv a substituuje je hovorovými výrazovými prostředky. Jinak je většinou stylově adekvátní originálu: v líčení sibiřské přírody zachovává malebnost a typickou Korolenkovu poetičnost [120], kolem hlavní postavy samorostlého Makara pak zůstala humorná atmosféra jako v předloze [121]. Silněji než ve dvou předcházejících překladech Pažoutová posunuje slovník k větší emoionalitě, používá citově zabarvených hodnotících přívlastků [122] a deminutiv, která nemají koreláty v originálu [123a, b]. Koloritní prvky v originálním textu nápadně časté a záměrné, Pažoutová redukuje asi na polovinu a místo nich volí výrazy obecnější významové platnosti [124].

V textovém členění se překladatelka částečně odchyluje od originálu tím, že dává překladu sevřenější podobu stahováním několika odstavců v jeden delší; někdy tím narušuje autorský záměr [125]. Naopak v oblasti větného členění se odchyluje v opačném směru od originálu, od sevřenosti k uvol-

- [119] Тот самый Макар, на которого, как известно, валятся все шишки.
 Сс 1/5
 (...) právě ten Makar..., na kterého se podle ruského přísloví všecko sveze.
 Paž₁ 44
 Wagner: který musí trpěti na všech stranách. W 59
 Stín: na nějž... všechny šišky padají. S 107
- [120] Тогда казалось, что снежные холмы и тайга на них то приближались, то опять удалялись. Макару ясно виднелась под самой тайгой снежная плешь Ямалахского холмика, за которым в тайге у него поставлены были ловушки для всякого зверя и птицы.
 Сс 1/10
 Tu se zdálo, že se zasněžené vrchy a tajga hned přibližují, hned zase vzdalují. U samé tajgy Makar jasně viděl zasněženou lysinu jamalašského vršku, za nímž měl v tajze postaveny pasti na lesní zvěř a ptactvo.
 Paž₁ 49–50
- [121] Макар чувствовал искреннее негодование. „Вот подлец! Он ходит по моим ловушкам.“ Правда, Макар и сам сейчас только прошел по плахам Алешки, но тут была разница..
 Сс 1/12
 Makar pocítil spravedlivé rozhořčení. „Podívejme se ho, lumpa! On si obchází moje pasti!“ Правда, Макар sám také zrovna teď sotva obešel Aljoškovy pasti, ale to bylo něco jiného...
 Paž₁ 52
- [122] Sen ubohého Makara
 řeč plná citu Paž₁ 67
- [123a] ..юрты... села... поляна..
 Сс 1/11
 ...jurtičku, vesničku, palouček Paž₁ 51
- [123b] Но, чу! Легкий шорох (...) В тайне мелкнула красноватая шерсть...
 Сс 1/11
 Tu slyš! Lehounký šramot... tajgou se mihl ryšavý kožíšek...
 Paž₁ 51
- [124] сона = kožich, pyra = desátek, торбасы = boty
- [125] Nesouvislý a úryvkovitý sled Makarových myšlenek před Tojonovým soudem je v originálu naznačen čtyřmi krátkými odstavci, které Pažoutová spojuje v jeden.
 Paž₁ 70
 Сс 1/27

nění; delší souvětí člení na samostatné věty, parataxi dává přednost před hypotaxí (což je následek odstraňování participiálních a infinitivních vazeb), neukončené pauzy nahrazuje ukončenými. Tento postup uplatňuje hlavně v pásmu autorském, v pásmu postav zachovává členění původní.

Interpretace Pažoutové směřuje k jisté redukci etnografického detailu v povídce a k podtržení humorné charakteristiky hlavní postavy. Přes uvedené odchylky od originálu je to překlad zdařilý.

Ve dvou povídkách měla Božena Pažoutová překladatelské prvenství: byla to POVĚST O FLOROVI a STÍNY. První z nich, plným názvem Pověst o Florovi, Agrippovi a Menachemovi, synu Jehudově, vznikla roku 1886 a v témže roce byla otištěna¹⁹¹, Stíny byly napsány o něco později, roku 1889, za Korolenkova pobytu na Krymu a opublikovány teprve roku 1891¹⁹². Obě povídky měly sice historický kostým, ale velmi aktuální tematiku. První protestovala proti rozmáhajícímu se narodnickému defaitismu a proti tolstovské tezi o neprotivení se zlu násilím, druhá (v době pobědonoscevské reakce) vyzývala k pravdě a spravedlnosti. Stíny, situované do starého Řecka, slohově napodobují Platonovy sokratovské dialogy. Dějištěm Pověsti o Florovi, stylisticky napodobující bibli, je Judea za římské nadvlády. Obě povídky jsou záměrně slohově antikvovány. Projevuje se to nejen ve slovním výběru, ale i ve skladbě [126]. Větší část textu Stínů stylizuje Korolenko jako dialog mezi Sokratem a ostatními postavami (Kritonem, Elpidiem, Diem-Hromovládce), tj. zakládá ji na střídání tázacích a vypovídacích vět. Z intonačního hlediska představují Stíny řadu relativně krátkých celků s častým střídáním vrcholů a koncových kadencí; intonační linie textu je zvlněná [127]. Pověst o Florovi naproti tomu v syntaxi napodobuje rozsáhlá epická souvětí bible, má podstatně méně dialogů, převládají vypovídací věty. Značná část vět má volně navazující počátek, tj. začíná jednoslabičným nepřízvučným slovem (spojkou, ukazovacím zájmenem, příslovcem) a končí slovy mnohoslabičnými [128]. Po stránce rytmické převládají počátky vzestupné (jamb, anapest) závěry sestupné (trochej, daktyl). Po stránce intonační jsou větne celky většinou sestupné, větňý přízvuk bývá obvykle na druhé, častěji na třetí slabice, od začátku věty. Tím dostávají

[126] Не будите же тигра в его берлоге, дабы не возбуждать свирепого зверя к новым напастям. Сс 2/185
Воспоминания об отчем крове ожили... Сс 2/238
... фаризеи возвещали вести свободы. Сс 2/189
Бог судил смертным искать впотьмах пути своей жизни, пытливо исследуя, где зло а где благо... Сс 2/189

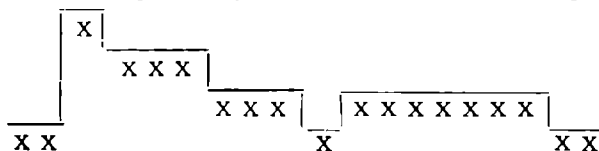
[127] Не это ли туманные области Орка? Значит, для тебя путь этот так же темен, как и для меня. Это верно. Если не ошибаюсь, ты даже держишься за полу моего плаща? И это правда. Но тогда мы оба в одинаковом положении... Где же разница между нами, мой добрый товарищ? Сс 2/232

[128] И опять народ послушался и, утишив плач, стал расходиться.
А Флор со смехом повернулся к сотникам и начальникам тысяч и сказал: „Вот видите!“
Сам же заранее послал тем воинам свои наставления.
И опять кровь обогрела дорогу.
Так еще раз заплатили римляне иудеям за их смирение.
Сс 2/186

věty charakteristickou intonační linií, která začíná jako by předzáškou, pak prudce stoupá ve druhé, třetí stopě k vrcholu, a odtud zvolna klesá, aby skončila táhlou splývavou kadencí [129]. Pochopitelně i slovník je bohatý výrazy obvyklými ve Starém Zákonu, které zde mají koloritní funkci, charakterizují dobu i místo děje [130]. I v povídce Stíny najdeme mnoho koloritních jazykových prostředků, vztahujících se ke starořecké kultuře [131].

Stylisticky kladou tedy obě povídky značné nároky na překladatele. Pažoutová se pokusila ve své interpretaci najít ekvivalentní české prostředky, jimiž by vyjádřila jednak starobylost slohu a dobový kolorit, jednak Korolenkovo lyrické ladění textu s občasným přechodem do kazatelského patosu. Ze slovní zásoby proto vybírá slova poetická [132] a knižní [133], využívá archaické morfologické prostředky: staré imperativy, vokativy, infinitivy, jmenná adjektiva atd. [134]. Výrazy, které jsou nositeli dobového koloritu, zde Pažoutová zachovává, třebaže v jiných Korolenkových povídkách je obvykle potlačuje [135]. Starobylost slohu podporuje i syntaktickými prostředky: zastaralými předložkovými vazbami [136], slovesnými vazbami genitivními a instrumentálními [137] inverzním slovosledem a postponovaným shodným přívlástkem [138] atd. V souladu s autorovým

[129] И опять народ послушался и, угишив плач, стал расходиться.

[130] рабби Менахем, семь талантов, Адонай, в праздник опресноков

[131] мина, драхмы, демос, гелиасты, амфора, принести гекатомбу

[132] bědný život otroka, strastiplné zraky, třpytné lampy, krov dětinné víry, spočinul na hrudi otcově atd.

[133] leč, nikoliv, več doufáš, sluší se sdíletí strasti, úpěti pod jhem, poslové v bílém rouše, řinčice zbrojí atd.

[134] Setníkům pravil: Nuže, vizte! Paž 204
...ale věz, ukrutníče, že... na tebe vzneseme žalobu.

Ты, Catulle, jsi malodušný, a proto nejsi hoden veleti mužům. Musíš se zařadit

mezi prosté vojíný... Paž 201

Buď spravedliv! Paž 210

[135] Tak v duchu usuzovali mnozí Athéňané za onoho večera, velebíce moudrost demosu a heliastů... Paž 173

...nepodobal se farizejům, ani esejům, ani sadducejům, které živil chrám.

Paž 202

[136] ...duše, jež je pevná u víře... Paž 187

Při sám pes, ... Paž 184

Řím povznesl se mocí nade národy... Paž 197

[137] ...aby sami, neznajíce budoucnosti, hledali... Paž 208

Zda se nemá nazvat dobrým takový pastýř, který rozmnožuje a chrání své stádo?

Paž 172

[138] ...bdi, hledej pravdu, lidé athénský! Paž 171

...poniženě přiváděj nedospělé dívky k loži vojákovu.

Paž 202

archaizujícím záměrem překladatelka volí i vhodné větné typy: pro epické pásmo dlouhá, často hypotaktická souvětí s participiálními vazbami [139], pro pásmo postav patetické exklamace a řečnické otázky [140]. V textu pověsti o Florovi kromě toho používá typických biblických uvozovacích vět [141] a vět s jednoslabičným nebo dvouslabičným nepřízvučným počátkem [142]. Uvedenými lexikálními, frazeologickými a syntaktickými prostředky však překladatelka nezaplavuje celý text, ale využívá jich jen jako stylistických signálů, které právě proto, že nejsou časté, nezevšední a zachovávají si potřebnou stylistickou barvu. Velmi vhodně například dovede využít přechodníkových vazeb v pasážích pateticky vypjatých, jinde je nahrazuje (většinou v autorském pásmu) prostředky obvyklejšími v současném živém jazyce. Podobně i slovník je místy prostý a nehledaný (v řeči Sokratově), ale vzápětí knižní a nadnesený (v řeči Elpidiově).

Domnívám se, že v tomto citu pro míru v umělecké stylizaci textu se projevilo překladatelské umění Boženy Pažoutové.

Výrazné rysy překladatelského stylu Boženy Pažoutové vytváří kultivovanost jazyka, rozvíteho na základě původní české prózy, a značná vnímavost pro stylistické nuance originálu. Její volná metoda směřuje k adekvátnímu uměleckému překladu. Dokonale ovládá oba jazyky, což je předpokladem pro umělecky náročný překlad.

Už lexikální prostředky má ve srovnání s jinými překladateli z Korolenka neobvyčejně bohaté a stylisticky rozrůzněné: archaické, knižní, spisovné, hovorové, lidové; poetické, věcně sdělovací i patetické. A dovede jich většinou vhodně využívat v souladu se stylistickým laděním originálu. Jen ojedinele se od Korolenka odchyluje větší emocionalitou lexikálních prostředků (častými deminutivy a „cituplnými“ přívlastky v povídkách Sen ubohého Makara, Starý zvoník, V noci) nebo menší frekvencí krajových a etnografických reálií (v povídkách Sen ubohého Makara, Les šumí aj.).

I syntakticky jsou překlady Pažoutové velmi pestré a mnohotvárné: od bohatě rozvítených hypotaktických souvětí až po lakonické jmenné a citoslovočné věty, od vět prostě vypovídacích až k řečnickým otázkám a exklamacím. Širokou paletou syntaktických prostředků Pažoutová vystihuje Korolenkovu skladebnou mnohotvárnost. Nejde však věrně za originálem ve smyslu „věrnosti“ Vrzalovy nebo Teskové, ale modernizuje větnou skladbu Korolenkova textu a propůjčuje jí syntaktické rysy živého současného uměleckého jazyka všude tam, kde to není v rozporu se stylistickým záměrem

- [139] A вселенная со страхом внимала рычанию насильника, помня страдание отцов, но забыв их доблесть. Сс 2/181
A svět naslouchal pln hrůzy řvaní násilníkovi, vzpomínaje na utrpení otců, ale zapomínaje na jejich chrabrost. Paž 198
- [140] Zdaž to nejsou mlžné oblasti Orku? Paž 180
Kterak se zodpovíš před senátem? Paž 201
Běda, nesplnil jsem více svých slibů! Paž 183
Běda, stokrát běda! Učinil jsi, cos neměl. Paž 216
- [141] Avšak vpravdě pravím vám: Paž 210
- [142] A lid znovu uposlechl, přemohl pláč a začal se rozcházet. A Florus se obrátil se smíchem k setníkům a tisícníkům a pravil: „Nuže, vizte!“
Sám pak spěšně poslal oněm vojinům své pokyny. Paž 205–6
A opět krev rudě zbarvila cestu.

autorovým. Tak například ve Stínech nebo v Pověsti o Florovi dodržuje Korolenkovu záměrně antikvovanou syntax, zatímco v povídce V noci nebo Les šumí používá vedle starších spisovných prostředků, charakteristických pro Korolenkovu svéráznou dikci, i skladebných prostředků moderní prózy. Celkem směřuje Pažoutová – ve shodě se současným uměleckým jazykem – k uvolňování větných vztahů, které je nápadnější v pásmu postav než v autorském pásmu. Toto uvolňování se projevuje členěním dlouhých period do kratších větných celků, omezováním přechodníkových, participiálních a infinitivních vazeb, větší frekvencí souřadných souvětí a vět s volně připojenými členy. V přímé a polopřímé řeči pak tato tendence pokračuje v bezspoječném navazování vět v souvětí, v častých nominálních a eliptických větách. Modernizaci větné skladby však Pažoutová nikde neprovádí ukvapeně, ale vždy s mírou a s citem pro svébytnost Korolenkova slohu.

Obě základní pásma (pásmo vypravěčské a pásmo postav) vzájemně výrazně odlišuje nejen jazykově, ale i slohově. Rovněž odlišuje autorský jazyk od jazyka vypravěčova (v povídkách Les šumí, Zabiják). Jedině lidovost promluv v některých povídkách důsledně nezavádí; omezuje se jen na slovní zásobu a nevyužívá dialektických fonetických a tvaroslovných prostředků (v povídkách Zabiják, Mráz, Starý zvoník).

Jazykovou vybroušenost a slohovou svěžest chválil i recenzent překladů Pažoutové Jaroslav Hulák v Mladé frontě roku 1947: „... tento B. Pažoutovou tak dobře přeložený Korolenko působí až překvapivě svěžestí a bohatstvím materiálu, vysoce vyspělou povídkářskou technikou, ...“. Záslouhou této překladatelky se Korolenkovo dílo poprvé u nás četlo jako původní umělecké dílo, a ne jako pouhý překlad.

V/3 SIBIŘSKÉ POVÍDKY

Roku 1949 vyšly Korolenkovy SIBIŘSKÉ POVÍDKY¹⁹³ v překladu Boženy Paškové, ale ve skutečnosti šlo o výbor z díla, který obsahoval povídky z různých cyklů. Ze sibiřských povídek najdeme tu čtyři: Podivuhodná dívka, Tulák Sokolinec, Čerkes, At-Davan; z novgorodského období tři: Píseň řeky (nesprávně zařazená k sibiřským povídkám), Boží městečko, Okamžik svobody; poprvé do češtiny jsou zde přeloženy dvě části Obrázků z Pavlova (Pavlovský zvon, Na „skupce“) a dvě povídky krymské (Jemeljan, Rybář Nečipor). Výbor vyšel s doslovem Fedora Soldana, o němž se zmíním později. Dva z překladů Boženy Paškové vyšly také časopisecky v jubilejním roce 1953, a to Píseň řeky a Okamžik svobody bez udání jména překladatele¹⁹⁴, srovnání textů prokazuje její autorství. Pašková jednak obnovila a zmodernizovala překlady už známých povídek, které v dřívějších překladech zastaraly, jednak objevila pro českého čtenáře krymské povídky a některé publicistické črty.

SIBIŘSKÉ POVÍDKY byly u nás populární už od devadesátých let minulého století v podání Wagnerově a Koněrzově, později pak, před první světovou válkou, v úplném překladu Stínově-Vrzalově. V knižních sbírkách a časopisech se objevovaly tyto povídky i jednotlivě, přeložené F. Kahlíkem, F. J. Matěchou, J. V. Kořánem, B. Láským, J. Žinkovským a také anonymně. Ve všech sibiřských povídkách, které zařadila Pašková do svého výboru, je její překlad čtvrtý v pořadí. To je situace výhodná i nevýhodná: v ob-

tížnějších částech se sice může poslední překladatel poučit na práci svých předchůdců, ale současně musí dokázat kvalitativně víc jak jazykově, tak umělecky — a ukázat svůj samostatný přístup k překládanému dílu. Všimněme si podrobněji tří povídek z tohoto cyklu.

PODIVUHODNÁ DÍVKKA byla u nás překládána pod názvy Podivínka nebo Nihilistka, v různém překladatelském pojetí se dostávala do popředí buď milostná nebo politická syžetová linie: poprvé se o spojení obou pokusil Stín a po něm Pašková. Šlo o to, vystihnout problematiku povídky, která pro autora byla prvořadá: je nevědomý lid pomáhající carismu skutečným nepřitelem revoluce nebo není? Pro Korolenka nebyla hlavní postava ani revolucionářka Morozovová ani četník Gavrilov, ale vyhnanec Rjazancev. Pašková zachovala vcelku proporce originálu. V detailu však nesledovala tak pečlivě autorův záměr, jak bychom očekávali; nevyužívala například živé a bohaté slovní zásoby, často se spokojovala s náhodnými a přibližnými ekvivalenty, opomíjela ke škodě svého překladu odstiny vidové, časové i modální, vynechávala zbytečně slova i části vět. U překladatelky, která dovedla jinde projevit jazykovou obratnost a pohotovost [143a, b], překvapují časté chyby, zkrslující detail nebo charakteristický rys postavy nebo celou situaci [144a, b]. Poměrně málo využívá Pašková v této povídce prostředků pro vyjadřování emocionálního zabarvení a mluvené intonace promluv (aktuálního větného členění) [145]. Nejnápadněji se odchyluje překladatelka od originálu v oblasti stylistické: u Korolenka je větší část povídky stylizována jako vyprávění prostého četníka s hojným využitím lidových a hovorových jazykových prostředků. Pešková tyto rysy většinou zanedbává, hovorové a lidové prvky nahrazuje spisovnými nebo i knižními [146a, b], vynechává lidová idiomata a rčení [147]. Zásahem do autorského

-
- [143a] Точно гора у меня с плеч долой . . . Cc 1/37
 Kámen mi spadl se srdce . . . Pš₁ 19
- [143b] Вот до чего мне тогда обидно стало: и по сей час вспомню, кровь в лицо бросается. Cc 1/36
 Jak mi tenkrát bylo hanba! I nyní, když si na to vzpomenu, krev se mi hrne do tváří! Pš₁ 18
- [144a] Что ж, ночуем. Вам ведь, господин, торопиться-то некуда тоже. Видите — тут сторона-то какая! Cc 1/30
 Nu, dobře, přespíme. Však se váš hospodář také někde potlouká. Vidíte, jaký je tu kraj! Pš₁ 8
 (Místo: Dobrá, přespíme. Vy také, pane, nemáte kam spěchat. Vidíte, jaký je tu kraj!)
- [144b] С чего уж это, не знаю, — только иной раз так подступит — нож острый, да и только! Cc 1/30
 Nevím, čím to je, jen někdo tak postupuje, je jak nůž ostrý — ano, jen někdo . . . Pš₁ 9
 (Místo: A čím to je, nevím, ale někdy mne to tak rýpne, jak ostrý nůž, a dost.)
- [145] Стану я, говорит, ваш чай пить! Cc 1/36
 Já nebudu váš čaj pít! Pš 18
 (Místo: Váš čaj — povídá — já pít nebudu!)
- [146a] — Ихнее дело — смотри, наше дело — не зевай. Cc 1/40
 „Jejich práce je dávatí pozor, naše nic nepromeškati, neotáletí.“ Pš₁ 24

slohu je i zaměňování vnitřního monologu nebo polopřímé řeči za řeč přímou (velmi časté!) [148]. Volný vztah k originálu ve významové, obrazné i stylistické rovině není překladu k prospěchu. Táž neukázněná „volnost“ se projevuje i v členění textu, a to jak v užším, tak v širším smyslu: překladatelka dává jednou přednost větší členitosti, podruhé menší členitosti než má originál [149]. Protože se tento rys vyskytuje ve všech jejích překladech, pokusíme se zjistit později, zda šlo o překladatelský záměr nebo ne.

TULÁK SOKOLINEC je povídka, stylizovaná z větší části jako vyprávění hlavního hrdiny, podobně jako Podivuhodná dívka. Má devět kapitol, z nichž pět nejdelších je vlastní vyprávění tulákovo, první a poslední dvě, rozsahem nevelké, obsahují autorův popis jakutského prostředí a úvahy o ceně lidské svobody. Pásmo autorské se liší od pásma postav jazykem i stylem. Slovník pásma postav je hovorový, v dialozích lidový a pololidový s občasnou příměsí věžeňského argotu. Slovník autorského pásma je spisovný, zpestřený jakutskými i tatarskými výrazy. V jeho větné skladbě převládají rozvitá souvětí většinou oznamovacího charakteru, gramaticky i významově ukončená, zatímco v pásmu postav mají převahu jednoduché věty, často tázací a zvolací, s typickými rysy mluvené řeči (tj. nominální vyjadřování, gramatická i významová neúplnost, časté elipsy a volně připojené větné členy). Intonační linie je v pásmu autorském vyrovnaná, v pásmu postav rozvlněná, přerušovaná, mnohovrcholová. Jak naložila s tímto Korolenkovým uměleckým textem Pašková? Zachovala v hlavních rysech slohový rozdíl mezi oběma pásmy: pásmo autorské překládala spisovným jazykem, pásmo postav – hovorovým. V autorském jazyce odsunula do pozadí koloritní prvky [150a, b], z etnografických vysvětlivek Korolenkových

-
- [146b] — Не скоро еще, — до метели вряд ли доехать, вишь закуржавело как, си-
вера идет. Cc 1/29
„Ještě ne – musíme tam dojet než nastane metelice, zamračilo se, vane severák.“
PŠ₁ 7
(Místo: Ještě ne, před vánici nedojedem, to – co je jinovatky, a severák se žene.)
- [147] Ноч темная, ненастная, зги не видать . . . Cc 1/36
... noc byla tmavá, deštivá. PŠ₁ 18
(Místo: Noc byla tmavá, deštivá, ani zbla nebylo vidět.)
- [148] Стала она спокойнее будто. Закроет окно, в пальтишко закутается вся, греется.
Ветер, говорю, свежий был, студено! А потом опять к окну сядет, и опять на
ветру вся. Cc 1/33
Za chvíli se nějak uklidnila, vzala kabátek, zabalila se do něho celá a hřála se.
„Vitr je svěží, ale chladný,“ pravím. Sedla si za chvíli opět k oknu, tak, aby jí
vitr celou ovíval.
(... Vitr, jak říkám, byl svěží, ale chladný. ...)
- [149] Na s. 12 rozděluje Pašková jediný odstavec originálu do šesti odstavců (odděluje
přímé řeči postav), na s. 15. např. zase dva odstavce originálu spojuje v jeden.
- [150a] На ногах у него были надеты ‚торбаса‘ из белой, как снег, конской шкуры.
На ногау měl vysoké boty z koňské kůže, bílé jako sníh. PŠ₁ 34
- [150b] .. с острой верхушкой.. якутской шапки (бергес) Cc 1/117
... s ostrým vrcholem jakutské čapky... PŠ₁ 34

ponechala jen málo a zařadila je přímo do textu. V pásmu postav nerozlišila hovorovou, lidovou a argotickou vrstvu [151], a také lámanou řeč Tatarů nechala bez povšimnutí [152]. Odlišnost ve větné skladbě obou pásem opět zachovává jen v hlavních rysech: v pásmu autorském rozvitá souvětí, v pásmu postav jednoduché věty. Avšak Korolenkovy delší a složitější souřadné periody ráda dělí v kratší celky [153].

Na první pohled je překlad Paškové živý, jazykově blízký soudobé původní české beletrii, dobře se čte. Při srovnání s originálem však vystoupí mnohé významové nepřesnosti a chyby, které jsou zřejmě výsledkem spěšné a povrchní práce [154]. Značné odchýlení od originálu pozorujeme také v textovém členění, které porušuje intonační a kompoziční stavbu Korolenkova textu. Pašková zbytečně zaměňuje neukončené pauzy ukončenými (viz výše uvedené příklady) a naopak [155], volně trhá odstavce a jejich části spojuje v nové celky, často bez ohledu k jejich obsahu [156]. Nevidím v tom překladatelský záměr, ale jen zbytečný zásah do uměleckého textu, který připomíná slabé stránky adaptačního překladu minulého století.

V povídce ČERKES není stylizovaný vypravěč jako v obou povídkách předcházejících, vypravěčem je tu sám autor, pásmo postav zaujímá méně místa.

V obou pásmech překlad Paškové zachovává jejich základní charakteristické rysy: v pásmu autorském spisovné prostředky, v pásmu postav – hovorové. Ve slovní zásobě a frazeologii je jazyk překladu poměrně bohatý a rozvinutý, ale významově nepřesný. Překladatelka buď podlehne česko-

[151] — Гляди-ко, с Бураном как бы на беду не напороться. Видишь: он не в себе что-то. Сс 1/131

„Poslyš, mám strach, že s Buranem upadneme do neštěstí. Je nějak celý nesvůj.“
Pš₁ 53

(Místo: „Ty, poslyš, abysme s Buranem nevletěli do maléru – je nákej divnej!“)

[152] Товарица! Вместе бродяга ходил. Сс 1/150

„Jsme kamarádi. Chodili jsme spolu jako tuláci.“
Pš₁ 80

(Místo: „Kamarády. Spolu tulaky chodyla.“)

[153] Сел старик на лодку, уехал, э мы ушли подальше в падь, чай вскипятили, сварили уху, раздували припасы и распроцались — старика-то послушались.
Сс 1/146

Stařík sedl do loďky a odjel. (odstavec)

Zašli jsme dále do údolí, uvařili čaj a dovařili rybi polévku. Rozdělili jsme si zásoby a rozešli se. Poslechli jsme stařečka. (Odstavec)

Pš₁ 74

[154] — Нет, не в Дикманской пади. Ноне им повыше надо быть. Да и то, никак, вольной команде нонче в город возвращаться. Сс 1/144

„Ne, v Dikmanské neloví, chodí nyní výše. Ještě se však nevrátili z města.“

Pš₁ 71

(Místo: Ne, v Dikmanské rokli ne. Teď jsou snad trochu výš. Ale stejně by se teď už měli „propuštěnci“ vracet do města.)

[155] Так больше мы и не видались. Не знаю, все ли товарищи живы, или номер кто.

Сс 1/146

Již nikdy jsme se neuvíděli, ani nevím, kdo z nich je živ a kdo umřel.

Pš 74

[156] Так напр. на стр. 37, 38, 29, 30 aj.

ruské homonymitě nebo nepronikne do autorovy myšlenky a přeloží chybně, anebo obtížnou část textu vynechá. Vynechávky často postihují citoslovce a citově zabarvené částice, jejichž emocionální obsah, charakteristický pro přímou řeč, není kompenzován jinými prostředky [157a, b]. Na druhé straně však ponechává překladatelka deminutiva, která mají v češtině mnohem silnější emocionální náboj než v ruštině [158]. K nepřesnosti věcné a emocionálně významové se druzí i velmi častá nepřesnost gramatická (v překladu slovesných vidů, zvláště při vyjadřování opakovacích a trvacích dějů) [159].

Skladbu originálu zachovává překladatelka jen zčásti, tj. větnou podřízenost dodržuje jen tehdy, když je vyjádřena participiálními vazbami, v ostatních případech směřuje k uvolnění větné skladby jako většina soudobých překladatelů z Korolenka, paratactická souvětí rozkládá, hypotaxi nahrazuje parataxi, syntakticky osamostatňuje podřízené části souvětí nebo volně připojené větné členy [160]. Větné členění, odlišné od originálu se samozřejmě odráží i v intonační linii, která ztrácí v překladu svou původní plynulost. To by však nemusilo být ke škodě překladu, kdyby větší syntaktická členitost a zvýrazněná intonace pomáhala zdůraznit dramatickosti situací nebo vystihovala bezprostřední charakter mluvené řeči. Rozbor textu však ukazuje, že překladatelka jednou klidný popis tlumočí dynamickou členitou větnou stavbou [161], podruhé v dramatické situaci ponechává dlouhá intonačně splývavá souvětí [162]. Jednou vystihuje volným navazo-

[157a] То-то. Так неужто же при наших достоинствах жениться?

„Nač se mám ženit zde při té bídě?“ Cc 1/184
(Místo: „No právě. Copak se při té bídě dá oženit?“) Pš 93

[157b] — Так уж вы, в случае чего, ни-ни... Cc 1/181
„Tak vy, kdyby —“ Pš₁ 89
(Místo: „Tak vy, kdyby něco, ani muk...“)

[158] — Возьмели бы мы с тобой хорошую копеечку... Cc 1/183
„Ано. Мэли bychom všichni nějakou tu kopěječku!“ Pš₁ 92
(Místo: Jo. Dobrá by nám byla nějaká ta kopějka)

[159] Торгуясь, черкес кидал жадный взгляд на чайник. Cc 1/188

Jak smoluval obchod, dotkl se Čerkesův toužebný pohled čajníku. Pš₁ 100

(Místo: ...vrhal lačný pohled...)

[160] Они вышли рядом, плечо к плечу. Черкес шел легко, как кошка, слегка приподнимаясь на носках, стройный, гибкий, и напряженный.

Cc 1/188—189
Vyšli společně. Čerkes šel lehce jako kočka, našlapuje na špičky. Byl urostlý, pružný a ostražitý. Pš₁ 100

[161] Фартук был задернут, и в небольшое пространство, оставшееся открытым, то и дело залетали к нам из темноты острые снежинки, коловшие лицо точно иглами.

Cc 1/176
Střecha byla natažena, ale ještě značný prostor zůstával otevřen a tímto otvorem zaletovaly k nám ze tmy sněhové vločky, které ostře štípaly do tváře jako jehly. Pš₁ 82

(Místo: Závěs byl zatažen, ale malou otevřenou mezerou k nám každou chvíli zalétaly ze tmy ostré vločky, bodající jako jehly do obličeje.)

[162] С последними словами он быстро подошел к столу, налил стакан из остывшего

váním vět a větných členů mluvenou řeč [163], jindy ne [164]. Zásahy do větné a intonační stavby textu nejsou tedy záměrné, ale náhodné.

I textovým členěním v širším smyslu se překlad Paškové liší od originálu: delší odstavce se pravidelně dělí nejméně do dvou-tří kratších [165]. V tomto ohledu je Pašková protikladem Koněrzovým, který ve svém překladu Čerkesa tihl k textové sevřenosti, dokonce často větší než v originálu.

Stylistickou rozrůzněnost povídky však Pašková zachycuje vcelku lépe než její předchůdci — Koněrza, Stín, Kořán. Snaží se rozlišovat lidovost v řeči vozkově a Pušnychově, spisovnost smíšenou s vulgárností v řeči Čepurnikovově a písařově, vystihnout lámanou řeč Čerkesovu i poetický charakter autorského jazyka. Ale i v této oblasti, tak jako v lexiku, syntaxi a intonaci, je Pašková nedůsledná: v hovorové a lidové řeči ponechává spisovné prvky [166], ve zjednodušené lámané cizincově řeči náhle použije velmi obtížné podmiňovací konstrukce [167], v dobře přeložených expresivních promluvách četníkových nevhodně zaskřípe rusismus [168] atp. Autorův stylistický záměr porušuje překladatelka tím, že náznak, narážku, nedorečenou myšlenku — dokončí, doplní, vyjádří výslovně a často i chybně.

Přes jistou profesionální dovednost a dosti široký stylistický rozsah je překlad Paškové průměrný, nedůsledně, povrchně provedený.

чайника и, повернувшись спиной ко мне и Пушных, жадно выпил холодный чай одним глотком, не спуская глаз с жандарма. Сс 1/188

Při posledních slovech rychle přistoupil ke stolu, nalil si sklenici z vychladlého čajníku, a obrátiv se zády ke mně a k Pušnychovi, žíznivě vypil jedním douškem chladný čaj, nespouštěje oči s četníka. Pš₁ 100

[163] Мне никаких денег не нужно, а ночевать я согласен с величайшим удовольствием. Сс 1/182

Já peněz nepotřebuji, ale přenocovat zde, s tím nesouhlasím, a jsem velmi spokojen. Pš₁ 91

(Místo: Žádné peníze nepotřebuji, ale s přenocováním souhlasím velmi rád.)

[164] — Храбрость имеет большую. Черкес настоящий, молодчина!

„Čerkes je velmi odvážný, opravdový chlapík.“ Сс 1/182

(Místo: Odvahu má pořádnou. Právý Čerkes, chlapík!) Pš₁ 91

[165] Srč. např str. 83, 86, 87, 88, 89, 94, 100 aj.

[166] .. и понять не могу! Ну, и все.. Не могли его сзади тогда.. Эх!

Аni to nemohu pochopiti! A vy všichni... díváte se — nemohli jste ho chytiti zezadu?“ Сс 1/189

Pš₁ 102

[167] — А как же.. Очень ездют. Мы и сам до Качуг в своем возке ехал. Мы думал — всюду санной дорога. А здесь нет санной дорога. Знал бы, не ехал бы. Плохо. А ты слушай, друг!.. Ты пиши резво. Лошади готовы, у тебя не готово.. Сс 1/187

„А jak, tam velmi už jezdí. My sám až do Kačugy jel ve svých saních... My myslil, že všude dráha pro saně, ale zde není. Kdybych věděl kde, jel bych. Zde špatné. A ty, příteli, poslyš! piš rychle, koně připraveny, a ty ne hotov.“

Pš₁ 98

[168] — Бессовестные вы, этикие чурбаны! Сс 1/178

Nestydové, tulpasové takoví... Pš₁ 84

(Četník spojuje vykání s nadávkami: Jste nestyda, pařez takovej!)

KRYMSKÉ POVÍDKY, přeložené Paškovou nemáme kromě originálu s čím porovnávat, protože je to první a zatím jediný jejich překlad do češtiny. Povídky Rybář Nečipor a Jemeljan vyšly rusky původně po názvem „Vyprávění o lidech, které jsem potkal“ roku 1907 v časopise Russkoje bogatstvo¹⁹⁵, později pak v přepracované podobě se dostaly pod souhrnným názvem Na Krymu do sebraných spisů¹⁹⁶ redigovaných Korolenkem. Tematicky čerpají z autorova pobytu v Karabachu u Alušty a na Čatyr-Dagu roku 1889. Pásmo autorské v obou povídkách značně převažuje nad pásmem postav, takže mají klidný epický charakter. Také jejich náměty nejsou bohaté dramatickými situacemi – na rozdíl od vzrušujících příběhů sibiřských. Převládá celkové ladění pesimistické, hlavní hrdinové, apatičtí fatalisté, nevěří v možnost aktivního zásahu do lidského života a tvoří tak protiklad většiny hrdinů rané Korolenkovy tvorby.

Pašková svým překladem krymských povídek ukázala českému čtenáři další stránky v mnohotvárném a pestrém Korolenkově literárním odkazu. Metoda jejího překladu zůstala stejná jako v ostatních povídkách výběru, excerpovaný materiál potvrzuje, co jsem již uvedla dříve při rozboru sibiřských povídek. Slohově jsou tyto překlady zdařilejší, protože text originálu je stylisticky méně diferencován, je v podstatě veden ve spisovné rovině, jen promluvy Jemelky a Nečipora mají některé lidové rysy. V oblasti spisovného jazyka rozvinula překladatelka výrazové prostředky pro vyjádření významových a emocionálních nuancí originálu, lidovost promluv však, tak jako v sibiřských povídkách, nezachytila [169]. Poměrně dobrý překlad poškozují některá chybně nebo nepřesně přeložená místa.

PAVLOVSKÉ OBRAZKY jsou řadou publicistických črt z okolí Pavlova, kde se ještě v devadesátých letech minulého století držela domácká výroba kovářských a zámečnických výrobků proti stále silněji pronikající tovární výrobě, kde malovýrobní vztahy se ještě bránily náporu vztahů kapitalistických. V družstvech malovýrobců (která měla obranný charakter) viděli narodnici zárodek svébytné ruské organizace společenských vztahů, které umožní vyhnout se kapitalismu; Korolenko nesdílel iluze narodníků; celkem pětkrát zkoumal v Pavlově situaci domáckých dělníků (dvakrát v roce 1889, dvakrát v roce 1890, jednou v roce 1897) a jeho závěr byl skeptický: v konkurenci s tovární výrobou musí domácká i družstevní výroba podlehnout. Konstatoval to přesto, že jeho sympatie byly na straně družstev malovýrobců¹⁹⁷. Pavlovských obrázků se později roku 1899 dovolával Lenin v knize o Vývoji kapitalismu v Rusku¹⁹⁸. Pavlovské črty vyšly ve dvou verzích, poprvé roku 1890¹⁹⁹, tehdy o nich referoval u nás poněkud zkresleně Josef Kaláš²⁰⁰, podruhé roku 1914 v Korolenkových sebraných spisech, kde byly ještě autorem rozšířeny a doplněny statistickými údaji²⁰¹. Ve druhé verzi mají patnáct kapitol, úvod a doslov. Božena Pašková přeložila pouze úvodní

[169] — Спасибо хоч татарину Алию: живи, каже, у меня с собакою. Собака старая и дид старый, а всетаки выходит калавур. Добрый, дарма что татарин... Ну, и что еще сказать: лестно ему.. Первый графский садовник у него за виноградником доглядывает... Псс IX/95

„Díky Tatarovi Alijovi, živí mě i se psem. Pes je starý, děda je starý, ale přesto ještě dobře hlídají. Tatar je dobrý... a musím říci, lichoťí mu, že nejlepší hraběcí zahradník mu dohlíží na vinice.“ Pš₁ 207

vyprávění o prasklém pavlovském zvonu, symbol upadajícího Pavlova, a část první kapitoly — pohádku o ďáblu, skupujícím pavlovské výrobky. Domnívám se, že jsou to nejslabší překlady z celého jejího výboru. K nedostatkům, které se vyskytují i v ostatních překladech Paškové, jako vynechávky, volné větné i textové členění, přibližný překlad a malá citlivost pro stylisticky diferencované promluvy v pásmu postav, přistupují ještě dosti časté věcné chyby, které svědčí o povrchnosti překladatelské práce a kazí čtenářský dojem z těchto publicistických črt. Jak již bylo řečeno, Pavlovské obrázky se dočkaly českého překladu až po šedesáti letech, ale je to překlad neúplný, který nedává jasnou představu ani o předmětu, ani o autorově postoji k složité problematice (Pašková přeložila jen asi devítinu celého cyklu). Mimo to právě u Pavlovských obrázků chybí vysvětlující poznámka, která by alespoň stručně informovala čtenáře o tom, co bylo podnětem k jejich vzniku. Většina ostatních povídek tohoto výboru (kromě povídek krymských) je totiž takovými poznámkami opatřena. Ani v doslovu není zmínka o Pavlovských obrázcích; Fedor Soldan se omezil pouze na stručný nástin Korolenkova života, charakteristiku jeho umělecké metody a obecné zhodnocení Sibiřských povídek (které, mimochodem, zaujímají jen čtvrtinu českého výboru).

Rozbor nám ukázal, že překladatelka Pašková zacházela s originálem poměrně volně, a to jak po obsahové, tak po formální stránce. Její překlady mají nestejnou úroveň. Nejlepší jsou ty, v nichž měla již předchůdce a mohla se o ně částečně opřít, nejslabší jsou úryvky z Pavlovských obrázků. Mnohá zdařilá místa v tomto výboru ukazují na překladatelčin cit pro mateřský jazyk, vyjadřovací obratnost a pohotovost. Avšak nezávazný vztah k originálu a přílišné spoléhání na příbuznost obou jazyků vedou k tomu, že se v překladech objevuje celá řada nedostatků: 1. nepřesná nebo zcela chybná reprodukce významu některých pasáží (nejčastěji v promluvách postav), 2. malá stylistická diferencovanost (překladatelka pracuje prakticky jen se dvěma stylistickými vrstvami — spisovnou a hovorovou, ačkoli stylistický rozsah originálu je mnohem bohatší), 3. občasné vynechávky a přeskupení textu (v Pavlovských obrázcích), 4. velmi časté a neúčelné zásahy do větného i textového členění. Výbor Paškové jako celek působí dojmem chvatné, povrchní a nedůsledné překladatelské práce. Co se výběru týče, byly překlady Paškové pestré a pro čtenáře jistě zajímavé. Mnohé z nich doprovázely krátké informativní poznámky. Překladatelčin záměr je zřejmý: chtěla osvěžit Korolenkovo dílo v českém kulturním povědomí, ukázat na jeho tematický i žánrový rozsah (překladem krymských povídek a pavlovských črt), aktualizovat je jazykově a zařadit do repertoáru současného čtenáře. Svým dobrým úmyslem však zůstala stát v půli cesty. Formálně modernizovaný překlad se sice dobře četl, ale nebyl vždy v souladu s duchem a stylistickým laděním Korolenkových próz. Výběr prací dosud u nás neznámých byl pestrý, ale příliš fragmentární, takže nemohl bez literárně historického komentáře dát čtenáři ucelenou představu o Korolenkově pozdní beletristické tvorbě a publicistice. Zajímavý umělecký materiál se nedočkal adekvátního překladu.

Současně s Boženou Paškovou vydala roku 1949 Zdeňka Vovsová dva překlady z Korolenkova díla: MEZI ŠPATNÝMI LIDMI a DAREMNÉ MĚSTO, které vyšly ve Světové četbě jako jeden útlý svazek²⁰². Vovsová měla ve zvolených překladech dobré předchůdce: Husáka a Stína-Vrzala, takže mohla využít jejich zkušeností. Od obou ji dělilo asi 40 let, v nichž prodělal český jazyk značný vývoj, stylisticky se obohatil, v mluveném projevu se přiblížil k obecné češtině, písemný projev se zbavil lexikálních a syntaktických archaismů. Disponujíc těmito jazykovými prostředky, byla překladatelka Vovsová ve výhodě proti svým předchůdcům. Stínův překlad, jak jsme již konstatovali několikrát, byl filologicky věrný, věcně přesný a opatřený národopisnými poznámkami, Husákův byl volnější, filologicky místy méně pečlivý než Stínův, ale zato živý a „čtivý“, zvlášť v pásmu postav se příznivě lišil od většiny překladů z ruštiny na počátku 20. století. Se Stínem pojila Husáka podřízenost tehdejší normativní větné skladbě. Vovsově je Husák blízký odsouváním krajového a národopisného koloritu do pozadí, převáděním zvláštního do roviny obecného. Oba mají společnou snahu vyvést překlad ze služebného postavení na úroveň původní české literatury. Tato tendence se u Husáka projevila modernizací slovní zásoby a morfologie, u Vovsově pak i radikálním zásahem do větné skladby. Zdá se, že překladatelka záměrně nezachovávala složitou, bohatě rozvětvenou Korolenkovu větu a směřovala především k přesné reprodukci věcného obsahu moderními výrazovými prostředky. Ve filologicky obtížných partiích se leckde opírala o překlad Stínův. Ve vypravěčském pásmu členila souvětí v kratší celky [170a, b] a odstraňovala – na rozdíl od svých předchůdců – zastaralé participiální vazby [171].

Celé pásmo postav ladila překladatelka hovorově (shodně s originálem), tj. pokračovala ve směru, jímž se dal již dříve Husák. Nespokojila se jen hovorovými prostředky ve slovníku [172] a v tvarosloví [173], ale využila

[170a] Валеk спустился туда, приглашая меня за собой, и через несколько секунд мы оба очутились в темноте, под зеленью.

Сс 2/36

Valek se tam spustil a zval mne s sebou. Za několik vteřin jsme se oba octli ve tmě pod zemí. (chyba!)

V 86

[170b] Теперь передо мной стоял другой человек, но в этом именно человеке я нашел что-то родное, чего тщетно искал в нем прежде.

Сс 2/53

Stál teď přede mnou jiný člověk. A právě v tomto člověku jsem našel něco spřízněného, co jsem ve svém otci dřív marně hledal.

V 121

[171] .. только караул, громко звякая ружьями, обходил вокруг стены, сменяя усталых ночных часовых.

Сс 2/22

(..) jen stráž hlučně zvonila zbraněmi a obcházela kolem zdí; střídala unavenou noční hlídku.

V 55

[172] „Nebudeš nikde žvanit o tom...“

V 74

„Táhni ke všem čertům, babo!“

V 64

[173] „... můžu zase sem přijít?“

V 98

„... upeču tě jako sele.“

V 94

občas i hovorové hláskové podoby slova [174], deiktických zájmen, příslovčí a emocionálních částic [175]. Promluvy postav v jejím překladu jsou aktuálně členěny, mají intonaci mluvené řeči [176a, b]. Stylistická adekvátnost překladů Vovsové není však úplná: polské a ukrajinské rysy v jazyce postav (které u Korolenka charakterizují lidového mluvčího) nejsou zde zachyceny, stejně jako ve starších překladech [177a, b, c]. Ve snaze po civilním, nevzrušeném podání tlumila překladatelka poněkud emocionalitu lyrických pasáží [178]; Korolenka překládala jako realistu, takže romantické rysy (exklamacce, řečnické otázky, poetický slovník) jeho stylu ustoupily do pozadí.

Ke dvěma uvedeným povídkám přibýly později další dva překlady Zdenky Vovsové, a to: sibiřská povídka Marusjino hospodářství a publicistická črta Dům číslo 13. Všechny své překlady publikovala překladatelka (pod jménem Bergrová) v reprezentativním výboru z Korolenkova díla Lidé a sníh roku 1953, jehož si podrobněji všimneme později.

- [174] „Vždyť jsem ju neukrad’... V 121
 „Ten zas nadává...! V 50
 „... že bude pro něho líp...“ V 122
 „Jak se ale odsud dostanem?“ V 72
- [175] — Это уж, брат, так ведется истари. Вот видишь ли: Я — Тыбурций, а он — Валеk. Я нищий, и он — нищий. Я, если и говорить откровенно, краду, и он будет красть. А твой отец меня судит, — ну, и ты когда-нибудь будешь судить... вот его! Cc 2/40
 „То už tak, milý brachu, obvyčejně chodí. Koukej: tady já jsem Tiburcij a on Valek. Já jsem žebrák a on je taky žebrák. Já, když mám mluvit otevřeně, kradu a on bude taky krást. Tvůj otec mě soudí, no a ty také budeš jednou soudit... tady jeho!“ V 96
- [176a] — Я виноват перед тобой, мальчик, и ты постарайся когда-нибудь забыть это, не правда ли? Cc 2/53
 „Provinil jsem se proti tobě, Vasjo, ale ty na to zapomeň, že?“ V 121
 Husákův překlad: „Jsem v tvých očích vinníkem, hochu můj, a ty budeš se snažit, abys na to zapomenul, není-li pravda?“ H 118
- [176b] — Я тебе не компания. — — Отчего же? — Cc 2/29
 „Já nejsem pro tebe žádný kamarád.“ „Proč by ne?“ V 71
- [177a] — О-о, матиньки, та и жалобно ж, хай ему бис! Cc 2/19
 „Jak je to smutné, jak je to smutné!“ V 50
- [177b] — Ото ж, вражий сын, як лается! Cc 2/19
 „Ten zas nadává, čertův chlapík!“ V 50
- [177c] — Молчите там, лайдаки, пся вяра! Cc 2/7
 „Mlčte tam, vų psi!“ V 24
- [178] — Ты помнишь матушку?
 Помнил я ее? О, да, я помнил ее! Я помнил ее, когда она сидела больная перед открытым окном (...) О, да, я помнил ее! Когда она (...) лежала с печатью смерти на бледном лице... Не мои ли рыдания звучали сдавленным стоном в сумраке первой ночи моего сиротства? О, да, я ее помнил!
 Cc 2/22
 „Pamatuješ se na maminku?“ zeptal se.
 „Jestli se na ni pamatuji? Samozřejmě jsem se na ni pamatoval, jak seděla nemocná u otevřeného okna (...) Ano, pamatoval jsem se na ni. Když ležela (...) s pečetí smrti na бледém obličejі (...) zněl můj pláč tichými vzlyky do soumraku první noci mé osířlosti. Pamatuji se na ni.“

V 57

Povídku MARUSJINO HOSPODÁŘSTVÍ (Marusina zajimka) napsal Korolenko v létě roku 1899 v Rastapině nedaleko Nižního Novgorodu. Faktický materiál a náčrtky k povídce však pocházejí ještě z doby jeho sibiřského vyhnanství, z let 1883—1884 (viz např. rukopis Tuláckého manželství — Brod-jažij brak — z té doby). Původně vyšla próza časopisecky pod názvem Marusja²⁰³ roku 1899, později v přepracované podobě a s názvem Marusina zaimka ve třetím dílu Korolenkových povídek²⁰⁴. Hned po prvním otištění přinesl o ní u nás pochvalnou zprávu Čas²⁰⁵, ale do češtiny byla přeložena teprve roku 1925 A. G. Stínem²⁰⁶. Překlad Marusjina hospodářství od Zdenky Vovsové-Bergrové je druhý v pořadí.

Rozhořčenou publicistickou črtu Korolenkovu o pogromu v Kišiněvě roku 1903, DŮM ČÍSLO 13 (Dom nomer trinadcať), jsme měli u nás přeloženu dvakrát, a to pouze časopisecky; roku 1903 anonymně v Dělnických listech²⁰⁷ a roku 1913 V. Horským v Rozvoji²⁰⁸. Korolenkova vystoupení proti rasové a náboženské nesnášenlivosti byla u nás vůbec málo známa, nebyl přeložen šestidílný Multanský obětní rituál (Multanskoje žertvoprinošenije), ani pětidílný Proces Bejlisův (Delo Bejlisa), ani celá řada článků jiných. Korolenkovy zásluhy v tomto směru připomněl pouze jednou Rozvoj v roce 1932 k 10. výročí spisovatelovy smrti²⁰⁹, českým čtenářům se však jeho publicistika do rukou nedostala. — Oba překladatelé Domu číslo třináct ve zmíněných časopisech si zřejmě nekladli umělecké cíle, črtu překládali pouze jako reportážní novinářský text s větším důrazem na obsah než na formu; teprve Vovsová-Bergrová ji pojala jako literární dílko.

Analýza a konfrontace obou těchto překladů Vovsové-Bergrové s originálem nás přivádí k podobným závěrům, k nimž jsme došli na základě jejich předešlých prací. Slovní zásoba je živá a svěží, české ekvivalenty jsou často volnější než např. u Stina nebo Horského, ale zato lépe zapadají do kontextu [179a, b], ve frazeologii je překlad mnohdy obraznější než originál [180a, b]. Detailnímu etnografickému popisu nevěnuje překladatelka velkou pozornost, zvláštní nahrazuje obecným, krajové termíny pro zemědělské nástroje, součásti kroje, míry, váhy ap. substituuje obdobnými termíny českými,

-
- [179a] V popisu jakutské travnaté roviny:
 .. сама пустына тоскует о чем-то .. Cc 1/227
 ... samé poušti stýská se po čemsi ... S 5/52
 ... i ta pláň touží po něčem ... BV 428
- [179b] .. и отправимся своим путем далее. Cc 1/230
 ... a odeběřeme se svou cestou dále. S 5/56
 ... a půjdeme po svých. BV 431
- [180a] Вы русские люди больно хитры, бога не боитесь. Cc 1/243
 Vy Rusi, praví, jste chytří tuze — Boha se nebojíte. S 5/76
 Vy Rusové jste všemi mastmi mazaní, nebojíte se Pánaboha. BV 444
- [180b] .. истертый и измызганный олений трех .. Cc 1/239
 ... ošoupaná a obnošená sobí třírohá čepice ... S 5/70
 ... odřená a utahaná sobí čepice na tři facky ... BV 440
 (ekvivalent „na tři facky“ se dobře hodí do pohrdlivého popisu odpuzujícího zevnějšku postavy)

ovšem s rizikem nepřesnosti [181], ale tím se vyhýbá vysvětlivkám pod čarou, které jsou např. u Stína tak časté, že působí rušivě na čtenáře. Dokonce i autorovy vysvětlivky v závorkách odstraňuje tak, že je důvtipně vsouvá do textu, a jde-li o přímou řeč postav, přizpůsobuje ji vhodně i stylisticky [182]. Větnou stavbou se překlad značně liší od originálu. Překladatelka dává přednost parataktickému spojování vět před hypotaktickým. Nasvědčuje tomu nejen odstraňování vedlejších vět s participiálními vazbami, jak jsme si všimli v rozboru předcházejících jejích překladů, ale i nahrazování jiných vět vztahných a účelových samostatnými větami [183]. Tendence k uvolňování větné stavby, charakteristická pro moderní českou výpravnu prózu a tedy i pro moderní umělecký překlad, převažuje přesto, že ji překladatelka občas kompenzuje sevřeností rozvětvených hypotaktických souvětí [184]. Uvedené syntaktické změny překladu se ovšem odrážejí i ve větné intonační linii, a to především ve vypravěčském pásmu. Originál má intonaci splyvavou, zřídka přerušovanou, s nepřilíš výraznými vrcholy, s povlovnými nástupy i závěry. Překlad naopak intonaci členitou, prudce zvlněnou a mnohovrcholovou, překladatelka ji pak ještě dále rozrušuje tím, že osamostatňuje části souvětí, poloukončené pauzy mezi nimi nahrazuje ukončenými (graficky: dvojtečkou, středník, pomlčku nahrazuje tečkou). Rozdíl je i ve vnitřní obsahové výstavbě vět, v tom, co se zdůrazňuje jako jádro výpovědi. Korolenkovy popisy přírody a prostředí se vyznačují lyrickým laděním a výrazným krajovým koloritem, v překladu Vovsové-Bergrové ustupují lyrické prvky dějovým, koloritní prvky věcně sdělovacím – a tím je již dost podstatně porušován autorský styl. To, co pokládá překladatelka za jádro sdělení, zvyrazňuje v rozporu s originálem počátkovým nebo koncovým postavením ve větě [185a, b]. Konfrontací s originálem zjišťujeme v překladech

[181] Лицо было смугло, голова повязана по-малорусски ‚кичкою‘ . . .

Cc 1/229

Tvář byla osmahlá, hlava zavázána po malorusku „kičkou“ . . . (čepec, ozdoba, již nosí maloruské ženy vdane).

S 5/56

Tvář byla osmahlá, hlava po ukrajinsku zavinita ozdobnou *plachetkou*, jakou nosí provdané ženy . . .

BV 431

Překlad Bergrové není přesný: kička – to nebyl šátek, nýbrž tvrdý čepec s rohy nad čelem. Vysvětlivku však vpašovala přímo do textu, takže smysl je čtenáři zřejmý, i když součást kroje ztratila svůj krajový kolorit.

[182] Ты, говорит, Нюча (русский), чего это делать задумал?

Cc 1/243

Ty, praví, Ňučo (Rus), co tě to napadlo dělat?

S 5/75

Co tě to, Ňučo, to je jako Ruse, napadlo? povídá

BV 444

[183] Я присел под лиственницей, чтобы закурить папиросу . . .

Cc 1/238

Přisedl jsem pod smrk, abych si zapálil cigaretu . . .

S 5/69

Usedl jsem pod modřín, zapálil si cigaretu . . .

BV 440

[184] Мои подозрения рассеялись тотчас, как только, приближаясь, я разглядел собеседника Маруси.

Cc 1/239

Moje podezření se rozptýlilo hned, jakmile přibližuje se, prohlédl jsem si společníka Marusjina.

S 5/70

Jakmile jsem se natolik přiblížil, že jsem dobře viděl na muže, s nímž Marusja besedovala, mé podezření se okamžitě rozptýlilo.

BV 440

[185a] Ветер тихо шевелил соломой крыши, чуть-чуть шелестела тайга, и жалобный

Vovsové-Bergrové nedostatky, které nejsou na první pohled zřejmé, a to nadbytečné rozšiřování textu (místo náznaku – plné vyslovení) a věcné chyby nejen v jednotlivostech, ale i v celých myšlenkách [186a, b, c, d], což v poměrně dobrém, svěžím a uměleckém překladu nemile překvapuje. Pásmo postav je na rozdíl od vypravěčského pásma tlumočeno prostředky hovorového jazyka, a to jak ve výběru slov, tak i v jejich tvarové a hláskové podobě, čehož jsme si ostatně všimli již v dřívějších překladech Vovsové-Bergrové [187]. Uvolněná větná vazba, aktuální větné členění a zvlněná in-

переливчатый крик орленка или коршуна один резко нарушал тишину.

Cc 1/229

Vitr tiše pohyboval slamou střechy, slabě šelestila tajga, a pouze žalostný měnivý křik orlička nebo luňáka ostře rušil ticho.

S 5/55

Vitr trochu šustil slamou střechy, tiše šuměla tajga, ale ostře rušil ticho jen úpěnlivý, krákoravý křik orla nebo supa.

[185b] Плохие якутские торбасишки он снял на время отдыха и огромные ступни его торчали как-то нелепо из под синих дабовых штанов.

Cc 1/240

Špatně jakutské boty ze sobí kůže zezul na dobu odpočinku a velikánská jeho chodidla trčela jaksi nehezky zpod modrých kalhot, ušitých z čínské bavlněné látky.

S 5/71

Zul na chvíli oddechu špatně jakutské škorňe ze sobí kůže a z jeho modrých bavlněných kalhot trčela nevábně ohromná chodidla.

BV 441

[186a] (...) окна (...) из осколков стекла, вставленных (...) в берестяную рамку (...)

Cc 1/229

(...) okna (...) z úlomků skla, zasazených (...) v rámeč jilmový (...)

S 5/55

(...) okna z úlomků skla, zasazených do (...) jilmového rámeč (...)

BV 430

(Správně: do březového rámeč: jilm na Sibiři neroste, vyžaduje teplé podnebí, nížinatou půdu.)

[186b] Он откинулся спиной на пень...

Cc 1/241

Opřel se zády o kmen...

S 5/72

Opřel se zády o kmen... (místo: pařez)

BV 442

(Scéna se odehrává na mýtině, kde jsou pouze pařezy.)

[186c] Так и клещет, пылит, ручьи пошли.

Cc 1/234

Zrovna crčí, práší se, potoky tekly.

S 5/63

Lilo jak z konve, až se prášilo, s oblohy padaly přímo potoky vody.

BV 435

(Bergrová se většinou dala mylně vést Stínovým překladem.)

[(186d) Chybně přeložené celé myšlenky jsou častější v překladu.

Dům č. 13, kde neměla Bergrová žádnou předlohu:

Только.. действительно ли это Меер Вейсманн повинен в этой жертве?

Cc 1/343

A pravděpodobně je tím vším vinen Mejer...

BV 273

(Korolenko toto tvrzení o vině Mejerově uvádí v pochybnost svou řečnickou otázkou: Ale... je tím skutečně vinen Mejer?)

[187] Nikdo je nezahlíd (435) Co si počnem... Jen si je vemte vy... To se musí říct... (436) ... povandruju... a tak žiju (439) Co neumíš ty, umím zasejc já. (442) ... vůbec jsem se na něj nemoh spoletnout (443) Co bys tomu řek... Nejináče, než že jsou to čáry. (445) Teď se zachruje někam... (446) A odtud ani psaní nedojde. (447) aj.

tonace odpovídá mluvenému jazyku [188a, b], volné pojetí překladu je zde jen k prospěchu věci: dialogy jsou hybné a přirozené, i když leckdy proti originálu mnohomluvné [189]. Tak jako v předcházejících překladech, ani zde však nejsou postavy vzájemně odlišeny, všechny jsou v témže hovorovém stylu, lidovost některých promluv, u Korolenka vyjádřená dialektem (např. v případě Marusji nebo Timochy), není zachycena [190]. Zato velmi citlivě reagovala překladatelka na emocionální odstíny v promluvách postav, které dovedla výstižně vyjádřit [191a, b].

Její práce – přes výše zmíněné nedostatky – patří k překladům, které sledují umělecký cíl.

V/5 ZA OBLAČNÉHO DNE

Poněkud jinou překladatelskou metodu i styl představuje výbor z Korolenka vydaný pod názvem ZA OBLAČNÉHO DNE²¹⁰, jehož autorkou je Anna Tesková, patřící ke kmenovým překladatelům Ottovy Ruské knihovny před první světovou válkou. Je to v jistém smyslu návrat do historie překladu. Výbor obsahuje několik povídek, napsaných Korolenkem v první

- [188a] Забалакали, оно по-своему, ничего, будь прокляты, не поймешь.
Cc 1/243
Začali rozprávět svým jazykem, ničemu jsem nerozuměl, aby hrom do nich!
S 5/75
Mleli jazykama po svém, nic jsem jim nerozuměl, ať je kozel veme!
BV 443
- [188b] Объявили, скажем, манифесты.
Cc 1/240
Prohlásili, řekněme, manifesty.
S 5/72
Vláda vydala manifesty, víme?
BV 441
(Překlad Vovsově-Bergrové se velmi často liší intonačně od originálu.)
- [189] .. он билет взял и уже около тюрьмы рыщет ..
Cc 1/234
... on sebral papíry a jen se otočil, už kul pikle kolem věznice.
BV 435
- [190] Эх, а кто тут в бога вируе?
Ой, лишенько!
Здоровеньки були. Чья это хатка?
А вам на що... ну, Степанова та моя.
А где же сам Степан?
Нема Степана. У слободу поехал.
Cc 1/229—230
Hej, kdo tu věří v Boha...
Jemináčku...
Či je to chaloupka?
А co je vám po tom? Přece Štěpánova a má.
Kdepak je Štěpán?
Štěpán není doma. Jel do vsi.
BV 431—432
- [191a] Постреливает твой-то хозяин..
Cc 1/242
Střílí tvůj... hospodář.
S 5/74
Střílí si... ten tvůj hospodář...
BV 442
(Bergrová zachycuje odstín pohrdání)
- [191b] Потом бросит, умает... Ра-бот-ник!
Cc 1/249
Potom toho nechá, unaví se... Pra-cov-ník!
S 5/5/84
Všeho brzy nechá, hned je udřený... Ten a práce!
BV 449
(Bergrová vyjadřuje ironii)

polovině devadesátých let; jsou rozdílné jak námětem tak způsobem zpracování.

Povídka *Za oblačného dne* (V oblačnyj den') z roku 1890 byla inspirována autorovou cestou do Arzamasu, Divějeva a Sarova. Metodou zpracování je realistická a námětem se vrací do doby nevolnictví. *Iom-Kipur* či *Soudný den* (Sudnyj den') z téhož roku je fantastická skazka o židovském čertu, čerpající tematicky i tvárně z ukrajinského folklóru. Do popředí zde vystupují romantické prvky. Byla uveřejněna roku 1891 v časopise *Russkije vedomosti*²⁴¹. Autor zamýšlel, jak víme z korespondence, jednak přeložit povídku do ukrajinštiny²⁴², jednak ji zdramatizovat²⁴³; ani jeden z těchto záměrů však neuskutečnil. Třetí povídka tohoto českého výboru má název *Bez jazyka*. K jejímu napsání dal Korolenkovi podnět jeho pobyt v Americe roku 1893; vyšla rusky poprvé 1895 v časopise *Russkoje bogatstvo*²⁴⁴. Je to pohled do kapitalistické země očima ukrajinského vystěhovalce. Čtvrtá povídka *Paradox*, napsaná 1893 a otištěná následujícího roku²⁴⁵, se tematicky vrací do autorova dětství. Proplétá se v ní popis dryáčnické exhibice venkovského mrzáka s filosofickými úvahami o účelu lidského života. Povídka byla napsána v době, kdy Korolenko těžce prožíval ztrátu své dcerušky Jeleny (Leli); měla původně pesimistický závěr, v němž mrzákův aforismus, že „člověk je stvořen ke štěstí jako pták k letu“, vyzněl ironicky. Pro další vydání Korolenko závěr povídky poněkud změnil, takže dnes sovětská literární historikové vykládají povídku *Paradox* jako výraz Korolenkova optimistického životního kreda. I když ve vztahu k této povídce je jejich výklad mylný, přesto ve vztahu k celému Korolenkovu dílu se ukazuje jako správný: protože nad krátkodobou skepsi u Korolenka vždy převážila víra v kladné životní hodnoty. Necelý rok po napsání povídky *Paradox* se vyjádřil Korolenko v dopisu své švagrové takto²⁴⁶: „Život je projevem velkého obecného zákona, jehož hlavní rysy jsou dobro a štěstí. A co když nemáš štěstí? Nu, afsi. Výjimka potvrzuje pravidlo. Nemáš je ty, pak je mají jiní, ale přesto obecným zákonem života je usilování o štěstí a o jeho stále širší naplňování.“ – Pátá a poslední povídka českého výboru od Anny Teskové *Nevyhnutelnost* (Neobchodimost'), byla napsána autorem roku 1894, ale otištěna až o čtyři roky později²⁴⁷. Tato východní pohádka, situovaná do staré Indie, rozvíjí se tak jako mnohé Korolenkovy práce z 90. let ve dvou významových plánech: realistickém a symbolickém. Je dalším Korolenkovým protestem proti defaitismu a tolstovství, které se v té době šířilo v Rusku.

Paradox, *Za oblačného dne* a *Iom Kipur* přeložil do češtiny již A. G. Stín-
Vrzal v letech 1911–1912. Korolenkovu „americkou“ povídku *Bez jazyka*
přeložil roku 1912 Gabriel Šuran. Jen jedna povídka se objevila ve výboru
z roku 1951 poprvé, a to filosoficky meditativní *Nevyhnutelnost*.

První překlad Anny Teskové z Korolenka vyšel již roku 1909 v *Květech*.
Byla to povídka *Za oblačného dne*. Z časopiseckých překladů té doby po-
známe nejlépe její překladatelský styl a metodu.²⁴⁸ Výbor, který z jejích
překladů pořídil roku 1951 František Zvěřina nese již stopy cizího zásahu:
upravil a opravil je totiž Zdeněk Hlaváček.

Srovnáme si dvě varianty překladu *Za oblačného dne*, z roku 1909 a 1951.
Ve druhé variantě, zrevidované Hlaváčkem, je poněkud ztlumen cizokrajný
kolorit, ubylo historických a národopisných poznámek. Mnoho doslovně nebo
chybně přeložených míst je opraveno, oprava však nezapadá vždy do kon-
textu [192] a někdy jsou obě verze chybné [193].

Rusismy ve frazeologii a zvláště v syntaxi jsou poněkud redukovány (méně přístavků, obmykání neshodného přívlastku, méně augmentativ a deminutiv, participiálních vazeb, elipticky vyjádřeného prézentu) [194a, b, c], archaičnost jazyka původního překladu je rovněž ve druhé variantě z větší části odstraněna (méně jmenných tvarů adjektiv, zastaralých slovesných vazeb – genitivních a instrumentálních –, vazeb se záporovým genitivem; věty práci, podmínkové a tázací jsou vyjádřeny moderními jazykovými prostředky [195a, b]),

Větným a textovým členěním je druhá varianta bližší originálu. Překlad z roku 1909 má členitost textu proti originálu mnohem větší a z hlediska celku neúčelnou. Přesto i ve druhé variantě zůstaly některé pasáže pásma postav nerozčleněny (v rozporu s ruskou předlohou [196]).

Stylistické rozlišení pásma autorského a pásma postav je ve druhé variantě zřetelnější, protože v pásmu postav jsou častěji použity hovorové jazykové prostředky. Také charakteristiky postav jazykem jsou ve druhé variantě výraznější [197a, b, c], i když ani zde nejsou důsledně provedeny. Např. šlechtic

[192]	.. у кобеля хвост колечком .. pes už má ohon v kolečku hřebec už má ohon ve větru (Korolenko přirovnává ochotné služebníky režimu k psům, ne ke koňům!)	Cc 3/212 T ₁ 688 T ₂ 275
[193]	.. толковали (..) о жалованье и разъездных .. (..) mluvili o služném a jízdni strážní (..) (..) vedli řeči o platech a zeměměřičích (..) (Místo: o platech a dietách)	Cc 3/216 T ₁ 691 T ₂ 280
[194a]	Так ни с чем и отчалил. Tak na prázdno i odrazil. Tak jsme u něho nepochodili.	Cc 3/225 T ₁ 698 T ₂ 291
[194b]	Как бы иной раз не того ... и не нагорело за твои сказки ... Aby jednou netento a nenahořelo ti za tvé báchorky. ... aby ti jednou tvé povídačky nepřišly draho ...	Cc 3/204 T ₁ 681 T ₂ 264
[194c]	(..) на туманные грезы, залегающие на горизонте (..) (..) na mlhavé sny, zaléhající obzor ... (..) na mlhavé přeludy, jež přikrývaly obzor ...	Cc 3/204 T ₁ 679 T ₂ 262
[195a]	Скоро ли станция? Brzy-li bude stanice? Будемe už brzy на станци?	Cc 3/214 T ₁ 689 T ₂ 276
[195b]	Всех на царские поселения отправляй! Všecky třeba на carskou kolonii odešli! Аť всеchny вывезу на Сибирь!	Cc 3/225 T ₁ 698 T ₂ 291
[196]	Např. ve vyprávění Silujanově na str. 289, 290, 297 atd.	
[197a]	А ты, пошел вон! Jdi ven! А ты zmiz! (náčelník policie Poležajev)	Cc 3/232 T ₁ 704 T ₂ 300
[197b]	Ну, ты! Что такое, — распелся! Nu, ty! Сопак je to, rozezpíval jsi se! No, co ses rozezpíval! (šlechtic Lipovatov)	Cc 3/206 T ₁ 683 T ₂ 267

Lipovatov hovoří u Korolenka nenuceným hovorovým jazykem; i v překladu mají promluvy Lipovatova hovorové rysy, ale občas přece zabočí do spisovného jazyka – proti duchu postavy a proti předloze [198]. Stylistickou nevyrovnaností značně utrpěla hlavní postava povídky, kočí Silujan, v originálu charakterizovaná jadrným lidovým jazykem. V první variantě překladu tlumočí Tesková jeho řeč spisovným jazykem s lidovými prvky v lexiku [199]. Ve druhé variantě překladu častěji využívá hovorových prostředků, k lidovým prostředkům se uchyluje zřídka, ale i sem míší neústrojně spisovný jazyk [200]. Jestliže v řeči vzdělance (Lipovatova) jsou pravděpodobné přechody z hovorového jazyka do spisovného (i když se to neshoduje s originálem), pak v řeči prostého venkovského člověka (Silujana) je stylistická nesooudost nápadná každému čtenáři i bez srovnání s originálem.

Srovnáním starého překladu Anny Teskové s novým jsem ukázala, do jaké míry se v přepracovaném vydání projevila – prostřednictvím Hlaváčkovým – nová překladatelská metoda a nová slohová norma. Z druhé strany, srovnáním s překladem téže povídky od A. G. Stína-Vrzala, chci zjistit, kterými rysy jsou překlady Teskové spjaty s překladatelskou metodou počátku 20. století.

Stínův překlad povídky „V oblačný den“, který vyšel přibližně v téže době jako 1. varianta překladu Teskové, je v popisných a lyrických pasážích slabší, protože je příliš doslovný. Tesková zde projevila větší schopnost převádět autorovy myšlenky a obrazy jako celek, tyto pasáže nepřekládala slovo od slova, ale interpretovala je [201]. Zato v pásmu postav a především v přímé řeči jako by Teskovou opouštěla schopnost transformace celků, překládá doslova a těžkopádně [202], takže mnohde i srovnání s překladem Stínovým

-
- [197c] .. даром что пьяненький шатается... Cc 3/203
 ... třeba že opiloučký se motá... T₁ 680
 ... i když se třeba potácel kapánek opilý... T₂ 262
 (kočí Silujan)
- [198] — Василий? Неужели это ты? Cc 3/211
 Vasilij? Je-li možné, že jsi to ty? T₂ 273
 (Místo: Vasile, jsi to ty?)
- [199] А none, гляди, еще хуже будет. Cc 3/220
 А нупěкы, hle, bude ještě hůře. T₁ 694
 А letos, jak vidět, bude ještě hůř. T₂ 285
- [200] — Господа ничего.. что ж господа.. известно.. Бурмистры вот, шибко примучивали. — Примучивали? — спросила Лена, пораженная неожиданным выражением. — И-и, беда! Не дай бог, как мучили. Cc 3/221
 „Páni nebyli zlí... copak páni... to je známo... ale správcové, ti kruté mučili...“
 „Mů – či – vali?“ otázala se Lena v údivu nad nezvyklým výrazem.
 „Ba, ba! Pomoz Bůh, jak mučili!“ T₂ 286
 (Místo: „Páni... copak páni... to se ví... ti nebyli zlí... Ale správci nás kruté tejrali... Oj-oj, a jak tejrali! Pámbu chraň a vopatruj!“)
- [201] В высокой синеве тянулись причудливые ключья рыхлого белого тумана. В зените они неизменно замедляли ход и тихо таяли... Cc 3/202
 Ve vysokém modru táhly se báječné chomáče kypré, bílé mlhy. Ve výšce vždy mírnily běh a tiše roztávaly... T₁ 679
 Ve vysokém blankytě táhly se podivínské chumáče měkké, bílé mlhy. V zenithu nezměnitelně zdržovaly běh a tiše tály... S 3/41

je pro ni nevýhodné. Oba překlady jsou si blízké množstvím záměrných i bezděčných lexikálních rusismů a hojnými vysvětlivkami [203]. Podobají se navzájem konzervativním spisovným jazykem i velmi malou stylistickou diferenciací textu. V obou je velmi neuměle přeložena vozkova píseň, která je sice v jejich podání plná citoslovcí a zdobnělin, ale bez charakteristické prostoty, melodičnosti a rytmu ruské lidové poezie [204].

Překlad Teskové má některé rysy společné i s překladem Šuranovým. (Nemám, bohužel, k dispozici původní rukopisný překlad povídky BEZ JAZYKA Anny Teskové, musím tedy při srovnávání vycházet z textu, korigovaného Hlaváčkem.) Oba překladatelé ponechávají v textu krajové koloritní prvky (ruské i americké), k nimž připojují vysvětlivky. Většina vysvětlivek Teskové se vztahuje k ruským reáliím a k ruské historii (např. staré míry a váhy, hajdamáci, jednodvorci apod.), Šuran navíc ještě připojuje vysvětlivky k reáliím americkým (boarding-house, quaker, meeting aj.) a výslovnost anglických slov a vět [205]. Vysvětlivky v překladu Teskové byly zřejmě zredukovány (snad samou překladatelkou?) a mohlo jich být ještě méně, protože národopisné a politicko-správní detaily, k nimž se vysvětlivky vztahují, nejsou v povídce závažné.

Také s vlastními jmény a místními názvy zacházejí oba překladatelé obdobně: nepřekládají je, ale transkribují [206]. Nepřekládají název dokonce

- [202] .. был у этого барина крепостной, Алексеем звали. Сс 3/228
 měl poplatného sedláka, Alěksejem ho zvali T₁ 702
 (jeden příklad z mnoha v textu A. Teskové)
 ... nevolník, jmenoval se Alexej ... S 3/75
- [203] Na mezi míhala se roucha venkovského příčetu* ... S 3/42
 (Příčet je nižší duchovenstvo u téhož chrámu.)
 U Teskové jsou častější poznámky historické a etnografické, u Stína etnografické a nábožensko-církevní.
- [204] И-й-эх, моя березынька, дороженька моя .. Сс 3/206
 И-й-эх, ты мать Россеюшка, крестьянская земля ..
 Да — э-эх, Ракчев наш, Ракчев генерал
 На тую ль дороженьку .. крестьян выгонял ..
 I-ij-ech, má břížečko, cestičko má
 I-ij-ech, ty, matko Rossijuško, křesťanská zemi
 A-e-ech Rakčejev náš, Rakčejev generál
 Na touž-lí na cestičku ... křesťany vyháněl ... T₁ 683
 I-j-ech, břízko moje, cestičko má
 I-j-ech, Rus, ty máti, země křesťanská
 A-e-ech, Rakčejiv náš, Rakčejiv generál
 na cestičku tuto ... křesťany snad vyhnal ... S 3/47
- [205] U Teskové je vysvětlivek 13, u Šurana 81, z toho ruského prostředí se týká 15.
- [206] Катерине Лозинской, жене Лозинского Иосифа Оглобли в Лозищах. Сс 4/7
 Kateřině Lozinské, ženě Lozinského Jozifa Oglobli* v Lozišcích.
 *) přezdívka; ogloblja zve se jedna ze dvou žerdí (ojů) jedním koncem k nápravě vozu připevněných, mezi něž se po způsobu ruském zapřáhá kuň.
 Šu 3/160
 Kateřině Lozinské, ženě Lozinského Josefa Oglobli, v Lozištích.
 T₁ 10

ani tehdy, když jeho význam je důležitý pro pochopení kontextu [207]. Šuran je v přístupu k pojmenováním důsledný, u Teskové však pozorujeme nejednotnost, např. přezdívky někdy jen transliteruje [208], někdy je český význam připojen ve formě přístavku [209] a někdy je ruské pojmenování zcela nahrazeno českým překladem [210]. Domnívám se, že i tato nejednotnost svědčí o cizím zásahu do překladu Teskové.

Vztah obou překladatelů k členění ruského textu v širším smyslu (v kapitoly, oddíly, odstavce) je veden snahou zachovat formální stránku překládaného díla beze změn; ojedinělé odchylky v tom i onom překladu nejsou podstatné. Ale v užším smyslu, tj. ve větovém členění, jsou mezi oběma překlady rozdíly: Šuran zachovává Korolenkova dlouhá souvětí, Tesková projevuje tendenci k osamostatňování částí souvětí a dokonce k jejich vyčleňování z odstavců [211a, b]; tato tendence se však neprosazuje stejně v celém textu.

K významovým a slohotvorným hodnotám pauzy je Tesková citlivější než Šuran, pečlivě rozlišuje mezi ukončenými a neukončenými pauzami v souladu s originálem. Rozdíl mezi oběma překladateli se zvláště projevuje v lyrických pasážích a ve vnitřních monolozích, v nichž se pomílkami nebo neukončenými pauzami mezi větou a jejími volně připojenými členy naznačuje

[207] Речка от лозы, обильно растущей на ее берегах, получила название Лозовой, от речки поселок назвали Лозищами ..
Cc 4/5

Říčka dostala od lozy*), jež na jejích březích hojně roste, jméno Lozová; po říčce byla nazvána ves Lozišče...

*) lozy značí proutí, vrbiny Šu 3/157

Překlad mohl znít: Říčka dostala jméno Vrbová po vrbách... a podle říčky byla osada nazvána Vrbovice.

[208] жена Иосифа Оглобли Cc 4/7
žena Josefa Oglobli T 10

[209] столетний старик Лозинский-Шуляк Cc 4/5
stoletý stařec Lozinskij Šuljak-Luňák T 8

[210] .. Одного звали Мазницей, другого Колесом, третьего даже Голенищем...
Cc 4/5
... jednoho pojmenovali dokonce Olejnička, druhého Kolo, třetího Holinka.
T 8

[211a] Дыма был худощав, говорлив, подвижен, волосы у него торчали щетиной, глаза бегали и блестели, язык имел острый, находчивый, усы носил длинные, по-казацки, книзу. Cc 4/10

Dýma byl hubený, švitorný, živý, vlasy měl naježeny, oči mu jen hrály a svítily, jazyk měl obratný, vynalézavý, knír nosil dlouhý a po kozácku svislý.

Šu 3/164

Dýma byl vyzáblý, hovorný, pohyblivý, s ježatými vlasy. Lesklé oči mu jen hrály a jazyk měl hbitý a obratný. Dlouhé kníry nosil po kozácku dolů spuštěné.

T₁ 13-14

[211b] Народ стал расходиться, а высокий немец снял свою круглую шляпу, вытер платком лицо .. Cc 4/12

Lid se začal rozcházet a vysoký Němec sundal svůj kulatý klobouk, utřel si šátkem upocený obličej. Šu 3/167

Lidé se rozcházeli.

Velký Němec smekl kulatý klobouk, utřel si šátkem zpcenou tvář.

T₁ 17

Část věty vyčleněna jako samostatný odstavec. Totéž viz např. na stránkách 18, 26, 28 aj.)

smutek, váhavost, nostalgie nebo rozpaky. Šuran tyto jemné nuance opomíjí [212].

Oba překlady vykazují mnohé shody v nedostatcích: časté lexikální a frazeologické rusismy [213], nepřesnost a chybnost překladu, vyplývající z homonymity nebo podobnosti českých a ruských jazykových prostředků [214a, b]. Oba využívají především spisovného jazyka, jen zřídka zachycují emocionalitu a bezprostřednost mluvené řeči (v překladu Teskové jsou promluvy přesto živější). Spisovný jazyk Šuranova překladu má více archaických prvků (v tvarosloví, v syntaxi) než jazyk Teskové. Je však těžko po této stránce oba překlady srovnávat, protože text Anny Teskové nebyl otištěn v původní podobě a Hlaváčková úprava směřovala především k modernizaci spisovného jazyka. Srovnáním s rukopisnou podobou překladu bychom pravděpodobně získali další údaje, potvrzující příbuznost jazyka a stylu Šurana a Teskové.

Rozborem překladů Anny Teskové jsme tedy došli k těmto závěrům: ačkoliv jsou překlady přizpůsobeny soudobé překladatelské normě, přece nezapadají zcela do soudobé překladové literatury. Zůstaly v nich mnohé rysy, které je sblíží s překladatelstvím desátých let. Příbuznost se starší překladatelskou školou prozrazuje místy až puntičkářská důkladnost překladu, sklon ke spisovnému vyjadřování nejen v pásmu autorském, ale i v pásmu postav, záliba v etnografické barvitosti a rusismech, snaha co nejvíce poučit čtenáře. Počtem vysvětlivek se Tesková v některých povídkách vyrovná svým předchůdcům Stínovi a Šuranovi, v povídce Iom-Kipur je dokonce předčí. Nápadná stylistická rozkolísanost a umělecký nejednotný provedení postav v překladech Anny Teskové, svědčí, zdá se mi, o tom, že se zde střetlo staré pojetí z počátku století s modernizačním záměrem redaktora Hlaváčka a editora Zvěřiny. Avšak přepracování, poněkud ukvapené, nedůsledné, se zastavilo v půli cesty.

[212] Да, наверное оставалось.. Чайки стали уже появляться от американской стороны (..) Лететь куда-то вдаль, где живут добрые и счастливые люди..

Сс 4/16

Ba věru že zůstalo. Rackové opět již začali se objevovati od americké pevniny, kde žijí dobří a šťastní lidé.

Ano, docela určitě zanechal... (..) letět a letět jako rackové od amerického břehu, letět kamsi do dálky, kde žijí dobří a šťastní lidé...

T₁ 21

[213] Живем, как горох при дороге!

Сс 4/6

Máme se jako hrách u cesty!

Šu 3/159

Žijeme jako hrách u cesty!

T₁ 9

(Místo: Máme se jak nazí v trní!)

[214a] .. он висел книзу головой; точно тряпка, повешенная на плетне для просушки.

Сс 4/17

(..) visel hlavou dolů, jako hadr pověšený na provaz, aby oschl.

Šu 3/174

(Místo: na plot)

[214b] .. корабль раскачивало направо и налево, то от кормы к носу, то опять от носа к корме..

Сс 4/17

Když se loď houpala направо a nalevo, od kormidla k přídi a hned zase od příde ke kormidlu, (..)

T₁ 23

(Místo: k zádi)

Také v tomto období, jako v obdobích předcházejících, se dočkal nového překladu oblíbený SLEPÝ MUZIKANT. V podání Miloše Malého vyšel dvakrát (roku 1950 a 1958) a byl určen mládeži²¹⁹. Předlohou bylo ruské školní vydání²²⁰. K prvnímu vydání překladu Malého je připojen i překlad původní předmluvy literárního historika Alexandra K. Kotova; ve druhém již není předmluva přetištěna. Obě česká vydání jsou ilustrována, první Josefem Paukertem, druhé Karlem Vacou. Černobílé ilustrace Paukertovy ve zkratce zachycují napětí příběhu i atmosféru ruského venkova, kdežto barevné ilustrace Vacovy jsou statické, nevystihující ani uzlové body příběhu, ani vnitřní život postav, některé jsou tak sladce naivní, že dokonce poškozují Korolenkův umělecký text.

Jazyk překladu Miloše Malého, přirozený a plynulý, vyvaroval se rušivých vlivů ruské předlohy, které jsou ve všech ostatních českých překladech této novely tak nápadné. Lexikálním nebo frazeologickým rusismům se překladatel dokázal šťastně vyhnout a ve všech úskalích projevil jemný jazykový cit, české ekvivalenty volil vždy vhodně a nenásilně. Ani ruský slovosled neovlivnil jeho překlad, i této často zanedbávané a zrádné oblasti věnoval Malý patřičnou pozornost. Nenajdeme zde (v předchozích překladech běžnou) interpozici neshodného přívlastku (obmykání), postpozici zájmeného přívlastku, inverzní slovosled s jádrem sdělení uprostřed věty [215a, b, c] ap. Překladatelova odolnost vůči vlivu cizojazyčné normy se projevila zvláště ve skladbě. Přechodníkové a participiální vazby buď nahrazuje výrazy příslovečnými, které jsou v češtině běžnější [216], nebo vedlejšími větami časovými, účelovými, podmínkovými [217]. Hypotaktická souvětí většinou převádí na parataktická nebo na několik samostatných vět, oddělených (i graficky) pauzou. Čistý a přirozený jazyk je jedním z hlavních kladů práce Miloše Malého.

Druhou jeho předností je vnímavost pro stylovou odlišnost jednotlivých součástí uměleckého díla. K výraznému odlišení pásma autorského a pásma

[215a] .. охватившие мальчика волны вздымались.
... obchvátivší hošíka vlny dorážely...
... vlny, jež zachvátily chlapce, se vzdouvaly...	Cc 2/86
Md 58
M ₁ 32
[215b] .. сознание это было неясно. .
... poznání toto bylo nejasno...
... i když si to uvědomoval pouze neurčitě...	Cc 2/110
Md 349
M ₁ 80
[215c] И то сопрешаешь не однажды!
A přec dopouštíš se hříchů ne jednou!
Všichni jsme hříšní...	Cc 2/153
Š ₂ 236
M ₁ 157
[216] Однако, пройдя несколько шагов, незнакомка остановилась,
Po několika krocích se neznámá zastavila.	Cc 2/109
M ₁ 75
[217] Лошадки тихо жевали, щурша добываемыми из-за решетки ключьями сена.
Koně tiše chrupali seno a šelestili jím, jak je vytahovali ze žebřin.	Cc 9/95
M ₁ 49

postav používá překladatel spisovné a hovorové češtiny. Usiluje také shodně s originálem o charakteristiku postav jazykem, o zachycení jejich odlišného emocionálního i modálního vztahu ke skutečnosti, zobrazované v díle, o jejich psychologický portrét. Tak např. výstižně zachytil vztah důvěřivých dětí a zlostného zvoníka [218] nebo jadrné a expresivní promluvy Maxima Jacenka [219] anebo lakonickou mluvu čeledína Jáchyma, který své bohaté hudební zážitky nedokáže vyjádřit bohatou řečí [220a, b] aj. Psychické kvality postav tedy Miloš Malý vystihuje jazykem velmi zdařile, projevuje se jako obratný stylista. Méně však se mu daří vystižení sociální odlišnosti postav, která je v originálu vyjádřena větší či menší nasyceností rysy lokálními, dialektickými nebo jinojazyčnými. V klášterní epizodě (v 6. kap.) překladatel zdařile rozlišil jazykově stylistickými prostředky zlostného mnicha Jegora a dobrodušného Romana, ale neodlišil sociálně mnichy od panstva, které si prohlíží klášter: panstvo totiž mluví rusky, mniši ukrajinsky – v překladu všechny postavy mluví hovorovou češtinou [221].

V překladu ukrajinských lidových písní se Malý pokusil o jiný přístup k originálu než jeho předchůdci. Zatímco starším překladatelům šlo o zachování formální stránky lidové slovesnosti, Malý se snažil zachytit náladu, obraz v písní a obětovale raději věrnost formální (rytmus, rým) [222]. Netroufám si tvrdit, že je to řešení dokonalé, ale tím, že zachycuje bojovnou náladu písně, je lepší než řešení předchůdců. Stylistický úspěch zaznamenal

[218] — Дядько, дядюшка, пустить, — раздались из-за двери тонкие голоса детей. — Пошли, пошли, проклятые.. чтоб вас громом убило! — кричал он, хрипя и как-то захлебываясь от злости. Cc 2/149

„Strejdo, strejčku, pusťte nás tam!“ prosily za dveřmi tenké dětské hlásky.
„Marš, jedete, proklatci! Hrom aby do vás všech uhodil!“ křičel sípavě, jako by se dusil zlostí. M₁ 161

[219] — Тяфю, прости боже! совсем поглупел парубок! Что мне твоя дуда? Все они одинаковы — и дудки, и бабы, с твоей Марьей на придачу. Cc 2/101—102

Fuj, Bůh mě netrestej! Ten chlap zhloupl docela. Co je mi do tvé fujary? Všichni jsou stejné, písňaly, ženské i s tou tvou Marjánkou dohromady. M₁ 61

[220a] — Ото ж як гарно.. Бач, яка воно штука.. Cc 2/99

„Inu, je to krásné...“ M₁ 58

(Malý vynechal kus originálu, aby v češtině neupadl do nadnesené mnohomluvnosti, která se nehodí k prosté povaze Jáchymově.)

Srovnejme s tím doslovný překlad Šuranův – stylisticky neadekvátní: „Ach, jak je*to krásné! Jak skvostný je to kousek!“

[220b] — Цур тобі, пек тобі! Cc 2/93

„Pámbu s námi a zlý pryč!“ M₁ 46

[221] Srovnej např. v překladu Malého stranu 151–159.

[222] По переду Дорошенко
Веде своє військо, військо запорожське
Хорошенько. Cc 2/103

Vpředu Dorošenko
vede svoje vojsko,
vojsko záporožské
výborně je vede. M₁ 64

Překladatel Malý místo rýmu užil asonance, místo nepravidelných veršů pravidelných, ale náladu vojenské písně zachoval.

Malý v překladu starých listin, v originálu psaných směsí ukrajinštiny, polštiny a ruštiny: zvolil knižní archaický jazyk, který na pozadí živého moderního jazyka ostatního uměleckého textu dobře vyniká [223]. Mohl sice volit i obdobné prostředky naše, např. směr slovenštiny a moravské češtiny, nebo moravské češtiny a slezského nářečí, ale to na štěstí neudělal a vyhnul se tím rozporu mezi jazykem a zobrazovaným jihoruským prostředím. Celkovou atmosféru jihoruského, resp. ukrajinsko-polského prostředí zachoval Malý v obrazech přírody a v popisu lidového života, nezdůrazňoval však příliš (jako starší překladatelé) lokální, dialektické a speciální výrazy, většinou je nahrazoval slovy obecného, širšího významu [224]. Jeho koloritní prvky ponechal v textu jen některé ruské nebo ukrajinské názvy pro realie (např. kontrakty, dumka, chochol, bandurista ap.) a vysvětlil je v poznámce pod čarou. Stejně ostatně vysvětloval i některá slova mezinárodní (např. ofthalmoskop, instinkt, nokturno, disonance ap.) s ohledem na školní mládež, již byl překlad určen. Z uvedeného vyplývá, že národopisný svéráz příběhu nebyl předmětem překladatelova zájmu.

V oblasti členění textu ukazuje srovnání originálu a překladu, že vztah Miloše Malého k předloze byl značně volný, a to nejen v členění v užším smyslu (ve věty a souvětí), ale i v širším smyslu (členění v odstavce, vyčleňování přímé řeči postav). Změny v textovém členění překladu vyplynuly z překladatelova úsilí o modernizaci jazykové stránky textu a především o zjednodušení jeho větné stavby. Již výše jsme si všimli tendence Malého od hypotaxe k parataxi a k osamostatňování jednotlivých vět. Postupoval však přitom většinou rozvážně podle povahy textu. Členění v širším smyslu je u Malého bohatší než u Korolenka. Tvoří samostatně odstavce, ruší pauzy mezi odstavci, jinde je opět vkládá, přitom hledí k jejich obsahové souvislosti. Přímé řeči postav, které jsou v originálu vkliněny do autorského pásma, vyčleňuje a tvoří z nich samostatné odstavce [225]. Větší členitost nesporně přispívá ke snadnější orientaci čtenáře v textu a k relativně snazšímu čtení (vydání bylo určeno mládeži!). Je však otázka, zda takový zásah do originálu byl nutný. Zato užitečný byl jiný zásah překladatelův do textu: vynechávky drobných částí textu, a to buď detaily etnografického charakteru, nebo synonymní slovní výrazy, anebo pateticky nadnesené obraty, které by mohl současný mladý čtenář chápat jako nepřírozené nebo směšné [226]. Domnívám

[223] А с ним славетный поета казацкий Юрко, никды не оставлявший Караго и от широкого сердца оным любимый. Которого убивши сила поганьская и того Юрка посекла нечестно, обычаем своей поганьской веры не маючи зваги на калецтво и великий талант до складу песенного и до гры струнной, од якой даже волцы на степу размягчаться могли, но поганьцы не пошановали в ночном нападе.
Сс 2/146

A s ním slavný poeta kozácký Jurko, nikdy neopouštějící Kareho a jím ze srdce upřímně milovaný. Kteréhož síla pohanská ubivši, i toho Jurka ubila nečestně po obyčejí své pohanské víry, neberouc zřetel i co do hry strunové, kterážto i vlky na stepi by obměkčiti mohla, avšak pohani ho v nočním přepadení neušanovali.

M₁ 144

[224] .. своими неуклюжими ,чоботьями'.
... svými nemotornými bagančaty.

Сс 2/97

M₁ 53

[225] Např. na str. M₁ 53, 63, 114.

[226] .. бледность, которая ежеминутно готова вспыхнуть пламенем жгучей страсти;
Сс 2/127

se, že škrty v textu byly uvážené a že neporušily uměleckou jednotu díla.

Z provedeného rozboru vyplývá, že překlad je adekvátní originálu ve všech podstatných složkách, že Malý překládá smysl a ne pouze slova. Vmýšlí se do díla, do charakterů [227], do nálad přírodních líčení [228], ba i do složitých sluchově-hmatových vjemů slepce [229], a vždy osvědčuje důkladnou a detailní práci s uměleckým textem. Od originálu má nutný odstup, jehož je zapotřebí k tvůrčí interpretaci obrazů a myšlenek, přitom však většinou slouží autorovu uměleckému záměru a neprosazuje samoučelně svou originalitu. Z dosavadních českých překladů Slepého muzikanta je překlad Malého nejlepším.

V/7 LIDÉ A SNIH

Po jednotlivých menších vydáních Korolenkových povídek se v roce 1953 ke stoletému výročí objevuje první obsáhlejší výběr v tomto období pod názvem LIDÉ A SNÍH²²¹; formátem i úpravou připomíná reprezentativní výběry z edice Klasikové, vydávané do roku 1952 Svobodou. Je opatřen literárně historickým doslovem Zdenky Bergrové-Vovsové, pořadatelky výběru, poznámkovým aparátem k jednotlivým povídkám a přehledem důležitých životopisných dat spisovatele. Obsahuje celkem 21 Korolenkových prací, rozdělených podle vzdálené tematické příbuznosti do pěti oddílů: Z dětského života, Bylo nebylo, Vydědění, Z ruských krajů, Ze Sibiře. Rozsahem se nevyrovná starému pětidílnému výběru Stínovu-Vrzalovu, který obsáhl 31 Korolenkových novel, povídek, črt a jeden román. Výbor shrnuje práce čtyř překladatelek, a to: Zdenky Bergrové, Boženy Paškové, Anny Teskové a Boženy Pažoutové. Jsou to většinou překlady, které dříve vyšly samostatně

... bledost, která může každou chvíli vzplanout vášní ...

M₁ 110

Šuran přeložil:

... bledost, která může každou chvíli vzpláti plamehem žhavé vášně –

Su₂ 202

[227] viz výše, jazyková charakteristika Jáchyma, obou mnichů, dětí, Maxima Jacenka, Stavručenka aj.

[228] На поемных лугах стояла вода широкими лиманами; белые облачка, отражаясь в них вместе с опрокинутым лазурным сводом, тихо плыли в глубине и исчезали, как будто и они таяли, подобно льдинам.

Cc 2/84

Na zaplavených loukách stála voda v širokých jezerech. V nich se obrazy bílé obláčky s obrácenou klenbou modré oblohy, tiše plynuly hlubinou a mizely, jakoby i ony roztály, podobny ledovým křám.

M₁ 29

[229] Для него не было ни этой прозрачной дали, ни лазурного неба, ни широкого раздвинутого свода. Он чувствовал только, как что-то материальное, ласкающее и теплое касается его лица нежным, согревающим прикосновением. Потом кто-то прохладный и легкий снимает с его лица эту негу и пробегает по нему ощущением свежей прохлады.

Cc 2/84

Pro něj nebylo ani průzračné dálky, ani azurové klenby, ani široce rozvinutého obzoru. Cítil jen jak cosi hmotného, laskavého a teplého ulpívá na jeho tváři něžně a hřejivě. Potom kdosi chladivý a lehký snímá s jeho tváře tuto něhu a zanechává po ní pocit svěžího chládku.

M₁ 30

a jejichž rozboru byly věnovány předcházející oddíly této kapitoly. Pro souborné vydání byl z nich proveden výběr. Z překladů Paškové nebyly zařazeny Jemeljan a Rybář Nečipor z cyklu Na Krymu a tři Črty z Pavlova. Z překladů Pažoutové byly vynechány Stíny a Starý zvoník, z prací Teskové pak překlad povídky Za oblačného dne. Nově sem byly zařazeny dvě povídky v překladu Zdenky Bergrové: Dům číslo 13 a Marusjino hospodářství. Tímto výběrem z Korolenkova literárního odkazu byly – snad bezděčně, snad záměrně – odstraněny většinou práce filosoficko-meditativní a pesimisticky laděné, takže čtenář na základě vybraných prací získával jednostrannou představu o Korolenkovi jako o spisovateli prunném a neproblematickém. Ačkoli autorka doslovu poukazovala na Korolenkovu žánrovou pestrost a tematickou mnohotvárnost, sám výbor z jeho díla to neukázal.

Při bližším pohledu se tento výbor jeví jako nejednotný. Především v něm vadí nestejná profesionální úroveň překladů, vedle prací prozrazujících jazykovou nemohoucnost (Paškové Podivuhodná dívka, Tulák Sokolinec) nebo povrchnost (Paškové At Davan, Bergrové Dům číslo 13), jsou to překlady filologicky přepečlivé, ale bez inspirace (jako Teskové Nevynutelnost), vedle nichž ojediněle vynikají některá skutečně umělecky tlumočená díla (Pažoutové Pověst o Florovi nebo Les šumí, Bergrové Marusjino hospodářství). Zatímco v jedněch překladech jsou české ekvivalenty voleny citlivě a se snahou o co nejpřesnější vystižení věcného a emocionálního obsahu originálu, v jiných naopak nejenže ekvivalenty nezapadají do celkového ladění kontextu stylisticky, ale dokonce i chybně tlumočí věcný obsah. Někde je patrné úsilí o vystižení slohové mnohotvárnosti originálu, o charakteristiku postav ap., jinde není ani náznak, ani pokus odlišit např. postavy emocionálností promluv nebo vyjádřit ve shodě s originálem jejich odlišnou sociální nebo národní příslušnost. Také členění textu je nestejně. V některých překladech převládá tendence k větší sevřenosti, která se projevuje stahováním několika odstavců, v jiných naopak tendence k větší členitosti a k formálnímu vytčení promluv v odstavců. Vedle úsilí o přesný překlad reálií a vystižení svérázného prostředí je tu i snaha potlačovat specifičnost prostředí a soustředit se hlavně k psychologické kresbě postav. Různost pojetí prozrazuje i různá frekvence vysvětlivek v textu: u povídek, pojatých jako národopisný dokument s těsnou vázaností na zobrazovanou skutečnost, je vysvětlivek víc než u povídek, tlumočených jako autonomní umělecké dílo, jehož vztah ke krajovým nebo dobovým reáliím není považován za rozhodující.

Na knize Lidé a sníh se podílelo několik překladatelek, ale stěží ji lze nazvat dílem kolektivním, protože jí chybí to, co měly kolektivní výbory Bémovy a Jakobsonovy (Puškin)²²² za první republiky nebo Fryntovy (Čechov)²²³ po druhé světové válce: stylová jednota a pevný překladatelský záměr.

V/8 HLAS ČESKÉ KRITIKY

Všechny překlady z Korolenka, vydané v tomto období knižně, doprovázely vesměs kladné recenze a kritiky v tisku. K mnohým edicím byly připojeny české předmluvy nebo doslovy. Po celá padesátá léta a zvláště pak ke stému výročí spisovatelových narozenin se publikovaly články a studie o něm. Mnohé měly charakter příležitostný nebo popularizační.

V hodnocení V. G. Korolenka [když vyloučíme některé planě oslavné a frázevité novinářské články]²²⁴, vycházeli čeští kritikové ze sovětské literární vědy, z prací A. Kotova, G. A. Bjalého, A. Dermana, B. Letova aj. a uplatňovala převážně metodu sociologickou s těžištěm v politicko-ideologickém výkladu nejen díla, ale i života autora. Taková byla např. raná práce Zdeňky Vovsové²²⁵, předmluva ke knize Mezi špatnými lidmi, větší část doslovu Fedora Soldana²²⁶ k Sibiřským povídkám i jubilejní článek Boženy Paškové v Literárních novinách²²⁷. Zdůrazňujíce Korolenkovu sociální kritičnost, demokratismus a bojovnost, zůstávali autorově osobnosti mnoho dlužni. S větším porozuměním a znalostí o něm psali Jaroslav Hulák a T. Svatopluk, jejich články se však, bohužel, vztahovaly jen k jednotlivým Korolenkovým pracím a nečinily si nárok na úplné zhodnocení jeho díla.

Za pozornost stojí dvě literárně historické práce tohoto období, protože prozrazují vážné úsilí o pochopení Korolenkovy osobnosti a o proniknutí k podstatě a specifičnosti jeho tvorby: jejich autory jsou Zdenka Vovsová-Bergrová a Bohumil Neumann. Studie Bergrové vyšla v jubilejním výběru z Korolenkových povídek Lidé a sníh²²⁸. K autorovi, o němž již dříve psala a z něhož i překládala, se Bergrová vrátila s důkladnou znalostí jeho života i literatury o něm. Studie má tři části. První obsahuje morální profil V. G. Korolenka jako člověka, spisovatele a občana na pozadí doby, v níž působil. Druhá část uvádí krok za krokem jeho podrobný životopis do souvislosti s politickým vývojem země. Sleduje pokud možno objektivně spisovatelův vztah k nacionalismu, k marxismu, k revoluci 1905 a 1917, zkoumá formování základních rysů jeho osobnosti, demokratismu a náboženské i národnostní tolerance. Třetí část studie podává chronologický přehled Korolenkových spisů s veškerou pestrostí druhů i témat. Na rozdíl od starších českých literárních historiků a od sovětských badatelů autorka studie nerozděluje striktně beletrii od publicistiky, vědoma si nepřesné hranice mezi oběma oblastmi u Korolenka. Tato část, určená pro informaci čtenáře, nevyčerpává všechna Korolenkova díla, upozorňuje pouze výběrově na nejvýznamnější. Autorka si neklade otázku spisovatelova uměleckého vývoje, nesleduje proměny jeho postav, stylu a druhů, spokojuje se pouze popisem syžetu a společensko politických okolností, za nichž jednotlivá díla vznikala. Její aktualizace některých Korolenkových prací, převzatá ze sovětských pramenů, je často sporná a ideový výklad leckde poplatný zjednodušujícím tendencím doby. Například ideu povídky Paradox vykládá autorka statičtá: „(. . .) sociálním bezprávím je člověku štěstí odnímáno. Uskutečnit se může až v budoucnosti, kdy bude odstraněn nespravedlivý řád.“ Korolenko však staví tuto otázku jinak: je usilování o štěstí obecným zákonem lidského života nebo ne?, tj. zaostřuje ji spíše filosoficky než sociálně politicky. Stejně i Slepému muzikantu podkládá Bergrová význam sociální parabol: „Příběh slepého chlapce (. . .) není jen bojem nevidomého člověka s neštěstím; právě tak jako člověk postižený slepotou, i lid deptaný bezprávím má bojovat o své lidské štěstí.“ (s. 579). — Hodnota studie Zdeňky Bergrové není tedy — jak vidět — v rozboru Korolenkova díla, ale v plastickém, pravdivém a sugestivním výkladu jeho osobnosti, o němž se od dob Máchalových nikdo u nás tak důkladně nepokusil.

Bohumil Neumann ve studii „O charakteru realismu některých povídek V. G. Korolenka“²²⁹ na rozdíl od Bergrové soustředí zájem především na spisovatelovu tvůrčí metodu, zkoumá poměr romantických a realistických rysů v jeho dílech z přelomu osmdesátých a devadesátých let a podrobuje

detailnímu rozboru Píseň řeky a Slepého muzikanta. Snaží se postihnout novost Korolenkových tvárných postupů vzhledem k prozaikům-narodníkům (Rešetnikovovi, Blagověščenskému, Levitovovi) a jeho podíl na formálních výbojích mladého Gorkého. Opíraje se o monografii G. A. Bjalého (z roku 1947), sleduje Bohumil Neumann vývoj heroizace Korolenkových postav a pronikání subjektivity do epického pásma.

Další Neumannova publikovaná práce Korolenkovy názory na literaturu²³⁰ se týká problematiky vztahu romantismu a realismu, realismu a naturalismu, typičnosti a uměleckosti. Je to v podstatě recenze sovětského vydání Korolenkových statí „O literatuře“²³¹, která nepřináší mnoho nového. Specifických rysů Korolenkova realismu si všímal též autor i ve své disertaci²³².

Práce Neumannovy a Bergrové jsou projevem úsilí české literární vědy o samostatný přístup k tomuto ruskému spisovateli.

Podle ohlasu v českém tisku lze soudit, že Korolenko v letech 1945 až 1965 se stal oblíbeným spisovatelem pro děti a mládež. Překlady jeho povídek vycházely často v edicích určených mládeži (Knihovnička ruské četby, Korálky, Knížnice pro střední školy, Boje Mladé fronty ap.). Mnozí recenzenti doporučovali Korolenkovy povídky jako dětskou četbu²³³. Oldřich Kryštofek hodnotil Slepého muzikanta jako dílo, které „patří k nejcitovějším a nejjemnějším knihám světové literatury pro mládež“. „Přál bych si“, psal dále, „aby stránky Slepého muzikanta zjitřily duše co největšího počtu našich dětí. Zvláště dnes, kdy jsme tolik let zanedbali citovou výchovu“²³⁴.

Česká kritika, která na počátku tohoto období hodnotila Korolenka dosti bezbarvě a ploše jako „jedno z představitelů klasického ruského realismu“, našla k němu později bližší vztah, odhalila mravní sílu a neopakovatelnost jeho osobnosti (např. T. Svatopluk, Zdenka Bergrová) a usilovala o proniknutí k podstatě a specifičnosti jeho tvorby (Bohumil Neumann). Sociální problematika jeho příběhů byla přijímána s pochopením, zatímco práce meditativní a filosofické nenacházely ohlas.

Od roku 1960 již u nás nové překlady z Korolenka nevycházely, ani v souvislosti s jeho jubilejními daty se neobjevily články o něm. Zájem o Korolenka byl dočasně nasycen a křivka jeho popularity opět klesá, ne však natrvalo – není totiž z těch autorů, na něž lze zapomenout.

